

LIBRARY
UNIVERSITY OF TORONTO
18
R. J. ...

11

9
F-
KLEINE TEXTE FÜR VORLESUNGEN UND ÜBUNGEN
HERAUSGEGEBEN VON HANS LIETZMANN

79

ANTIKE WUNDERGESCHICHTEN

ZUM STUDIUM DER WUNDER
DES NEUEN TESTAMENTES

ZUSAMMENGESTELLT

VON

LIC. PAUL FIEBIG
GYMNASIALOBERLEHRER IN GOTHA

ПРОВЕРКА

11498
116902
2 18
2274

Изъ книгъ директора 5-й гим-
назіи Сергѣя Лаврентьевича **Сте-**
панова, † 26 ноября 1914 г.,
подаренныхъ Библіотекѣ Имп.
Петроградскаго Университета
его семьей.

BONN

A. MARCUS UND E. WEBER'S VERLAG

1911

Исторический институт

Исторический институт

Философия

3

Die im folgenden in chronologischer reihenfolge dargebotenen wundergeschichten wollen dem studium der neutestamentlichen wunder dienen. Sie ergänzen also das rabbinische material, das in no. 78 dieser texte vorliegt. Natürlich sind die griechischen texte auch für das griechisch des N. T.s nicht ohne interesse. Philologen mögen aus dieser zusammenstellung eines theologen einen lebhaften appell entnehmen, sich noch mehr, als das bisher in dankenswertester weise der fall gewesen ist, mit den neutestamentlichen problemen zu beschäftigen und den theologen von ihrem forschungsgebiet aus hilfsmittel bereit zu stellen.

Literatur: R. REITZENSTEIN, Hellenistische Wundererzählungen, 1906. — O. WEINREICH, Antike Heilungswunder, 1909 (Religionsgeschichtliche Versuche und Vorarbeiten, herausgegeben von R. Wünsch und L. Deubner, VIII, 1). — A. DIETERICH, Abraxas, 1891. — P. FIEBIG, Jüdische Wundergeschichten des neutestamentlichen Zeitalters, 1911. — Sonstige spezialliteratur ist bei den einzelnen texten verzeichnet. IG = Inscriptiones Graecae der Berliner Akademie. — Syll. = W. Dittenberger Sylloge inscriptionum Graecarum². 1898—1901.

INHALTSVERZEICHNIS

1. u. 2 iamata von Epidauros, IG IV, no. 951. 952.
3. die wunderbare göttesstimme bei der gesetzgebung am Sinai, Philo, de decalogo II.
4. der tod des Moses, Joseph., Antiqu. IV, 8, 48.
5. dazu 5. Mose 34 nach LXX.
6. dämonenbeschwörung vor Vespasian, Joseph., Antiqu. VIII, 2, 5.
7. der tod des Agrippa I, Joseph., Antiqu. XIX, 8, 2.
- 8—10. heilungen durch Vespasian, Tacitus, hist. IV, 81; Sueton, Vespas. 7; Cassius Dio LXVI, 8.
11. heilung des Midas, Lucian, Philopseudes II.
12. totenerweckung durch Asclepiades, Plinius, hist. nat. VII₁₂₄ (XXXVII),
13. dazu: die neue heilmethode des Asclepiades, Plin., hist. nat. XXVI, (III, 7).
14. ferner: totenerweckung durch Ascl., Apuleius, Florida 19.
15. Apellasinschrift, IG IV, 955.
16. der Brunnen des Asklepiostempels zu Pergamon, Aristides, orat., ed. Dindorf I, 413 f.
17. Asklepios und Serapis als gebieter über wind und wellen, Arist., rede auf Asklepios, anfang, nach Keil II, 334, 1; 335, 4; 337, 10; rede auf Serapis 361, 30; 362, 33. 34; Arist., heilige Reden B, ed. Keil 397, 11 ff.
18. dämonenaustreibung bei den Indern, Philostr., vita Apollonii III₃₈.
19. heilung eines lahmen, blinden, eines mannes mit einer gelähmten hand bei den Indern, Philostr., vita Apoll. III₃₉.
20. dämonenbeschwörung durch Apollonius von Tyana in Athen, Philostr., vita Apoll. IV₂₀.
21. totenerweckung durch Apollonius von Tyana in Rom, Philostr., vita Apoll. IV₄₅.
22. zauberformeln, nach: A. Dieterich, Abraxas s. 167 ff.: 188. 189 z. 11 ff. 190 z. 5 ff. z. 19 ff.

I

Ἱάματα von Epidaurus¹

IG IV 951. Syll. 802

Θεός· Τύχα [ἀγ]αθά

[Ἱά]ματα τοῦ Ἀπόλλωνος καὶ τοῦ Ἀσκλαπιοῦ

[Κλ]εὼ πένθ' ἔτη ἐκύησε. αὐτὰ πέντ' ἐνιαυτοὺς ἤδη κύουσα ποὶ τὸν | [θε]ὸν ἰκέτις ἀφίκετο καὶ ἐνεκά[θη]ευδε ἐν τῷ ἀβάτῳ. ὡς δὲ τάχισ|[τα] ἐξῆλθε ἐξ αὐτοῦ καὶ ἐκ 5 τοῦ ἱεροῦ ἐγένετο, κόρον ἔτεκε, ὃς εὐ|[θη]ύς γενόμενος αὐτὸς ἀπὸ τῆς κράνας ἐλοῦτο καὶ ἅμα τῷ ματρὶ | [π]εριῆρπε. τυχοῦσα δὲ τούτων ἐπὶ τὸ ἄνθεμα ἐπεγράφατο· „Οὐ μέγε-|[θη]ο]ς πίνακος θαυμαστόν, ἀλλὰ τὸ θεῖον, Πένθ' ἔτη ὡς ἐκύησε ἐγ γασ-|[τρ]ὶ Κλεὼ βάρος, ἔστε Ἐγκατεκοιμάθη καὶ μιν ἔθηκε ὑγιῆ“.

Τριετῆς|[κό]ρα. Ἰθμονίκα Πελλανίς ἀφίκετο εἰς τὸ ἱερόν 10 ὑπὲρ γενεᾶς ἐγ|[κοι]μαθεῖ[σ]α. ἅδε ὄψιν εἶδε· ἐδόκει αἰτεῖσθαι τὸν θεὸν κυῆσαι κό|[ραν], τὸν δ' Ἀσκλαπιὸν φάμεν ἔγκυον ἐσσεῖσθαι νιν, καὶ εἴ τι ἄλλο | α[ρι]οῖτο, καὶ τοῦτό οἱ ἐπιτελεῖν, αὐτὰ δ' οὐθενὸς φάμεν ἔτι ποιδε|[ι]σθαι· ἔγκυος δὲ γενομένα ἐγ γαστρὶ ἐφόρει τρία ἔτη, ἔστε πα|[ρέβα] (λ)ε ποὶ τὸν θεὸν 15 ἰκέτις ὑπὲρ τοῦ τόκου. ἐγκατακοιμαθεῖσα | δὲ ὄψ[ι]ν εἶδε· ἐδόκει ἐπερωτῆν νιν τὸν θεόν, εἰ οὐ γένοιτο αὐτῷ | πάν[τα] ὅσσα αἰτήσαιτο καὶ ἔγκυος εἶη, ὑπὲρ δὲ τόκου ποιθέμεν | νιν οὐθέν, καὶ ταῦτα πυνθανομένου αὐτοῦ εἴ τινος καὶ ἄλλου δέ|[οι]τ[ο], λέγειν, ὡς ποησοῦντος καὶ τοῦτο· ἐπεὶ δὲ νῦν ὑπὲρ τούτου || παρείη ποτ' αὐτὸν ἰκέτις, καὶ τοῦτο οἱ φάμεν ἐπιτελεῖν· 20 μετὰ δὲ | τοῦτο σπουδαῖ ἐκ τοῦ ἀβάτου ἐξέλθουσα ὡς ἔξω τοῦ ἱεροῦ ἦς, ἔτε|κε κόραν.

Ἀνῆρ τοὺς τὰς χηρὸς δακτύλους ἀκρατεῖς ἔχων πλὰν | ἐνὸς ἀ[φ]ίκετο ποὶ τὸν θεὸν ἰκέτας. θεωρῶν δὲ τοὺς ἐν τῷ ἱερῷ | [π]ίνακας ἀπίσται τοῖς ἱάμασιν καὶ ὑποδιέσυρε τὰ ἐπιγράμμα|[τ]α. ἐγκαθεύδων δὲ ὄψιν εἶδε· 25 ἐδόκει οἱ ὑπὸ τῷ ναῶι ἀστραγιλίζον|[τ]ος αὐτοῦ καὶ μέλλοντος βάλλειν τῷ ἀστραγάλῳ ἐπιφανέντα | [τ]ὸν θεὸ[ν] ἐφαλέσθαι ἐπὶ τὰν χῆρα καὶ ἐκτεῖναί οὐ² τοὺς δακτύ(λ)λους· ὡς δ' ἀποβαίη, δοκεῖν σὺγκάμψας τὰν χῆρα καθ' ἓνα ἐκτείνειν | τῶν δακ[τ]ύλων· ἐπεὶ δὲ πάντα ἐξευθύναί, ἐπερωτῆν νιν τὸν θεόν, || εἰ ἔτι ἀ[π]ιστη- 30 σοῖ τοῖς ἐπιγράμμασι τοῖς ἐπὶ τῶμ πινάκων τῶν | κατὰ τὸ ἱ[ε]ρόν, αὐτὸς δ' οὐ φάμεν· „ὅτι τοῖνον ἔμπροσθεν ἀπίσταις |

¹) in Argolis am saronischen meerbusen gelegen. Die ἱάματα stammen (vgl. IG s. 225) etwa aus dem 4. jahrh. v. Chr. — In den noten zu diesem und dem folgenden text bedeutet W: Weinreich, a. a. O. — Literatur siehe in Pauly-Wissowa, art. Epidaurus. ²) W οἱ

αὐτο[ῖ]ς, οὐκ ἐοῦσιν ἀπίστοις, τὸ λοιπὸν ἔστω τοι“, φάμεν,
 „Ἀπιστος | ὄ[νομα]“. ἀμέρας δὲ γενομένας ὑγιῆς ἐξῆλθε.

Ἀμβροσία ἐξ Ἀθανᾶν | [ἀτερό]πτ[ι]λλος.
 35 αὐτα ἰκέτις ἦλθε ποῖ τὸν θεόν, περιέρπουσα δὲ || [κατὰ τ]ὸ
 ἱ[α]ρὸν τῶν ἱαμάτων τινὰ διεγέλα, ὡς ἀπίθανα καὶ ἀδύνα[τα
 ἐόν]τα χωλοὺς καὶ τυφλοῦ[ς] ὑγιεῖς γίνεσθαι ἐνύπνιον ἰδόν[τας
 μόν]ον· ἐγκαθεύδουσα δὲ ὄ[ψ]ιν εἶδε· ἐδόκει οἱ ὁ θεὸς ἐπι-
 στάς | [εἰπεῖν] ὅτι ὑγιῆ μὲν νιν ποι[η]σοῖ, μισθὸν μάντοι νιν
 δεησοῖ ἀν[θέμεν εἰς τὸ ἱαρὸν ὕν ἀργύρεον ὑπόμναμα τᾶς
 40 ἀμαθίας· εἶπαν||[τα δὲ ταῦτα] ἀνσχίσσαι οὐ τὸν ὀπτίλλον τὸν
 νοσοῦντα καὶ φάρμ[ακόν τι ἐγγέ]αι· ἀμέρας δὲ γενομένας
 ὑγιῆς ἐξῆλθε.

Παῖς ἄφωνος. | [οὔτος ἀφίκ]ετο εἰς τὸ ἱαρὸν ὑπὲρ
 φωνᾶς· ὡς δὲ προεθύσατο καὶ | [ἐπόησε τὰ] νομιζόμενα, μετὰ
 τοῦτο ὁ παῖς ὁ τῷ θεῷ πυρφορῶν | ἐπήρετο, πο]ῖ τὸν.
 45 πατέρα τὸν τοῦ παιδὸς ποτιβλέψας „ὑποδέκεσ||[αι τοῦτον ἐ]νι-
 αυτοῦ, τυχόντα ἐφ' ἃ πάρεστι, ἀποθυσεῖν τὰ ἴατρα“; | [ὁ δὲ
 παῖς ἐξ]απίνας „ὑποδέκομαι“ ἔφα. ὁ δὲ πατὴρ ἐκπλαγεῖς πάλιν |
 [ἐκέλετο αὐτ]ὸν εἰπεῖν. ὁ δ' ἔλεγε πάλιν καὶ ἐκ τούτου ὑγιῆς
 ἐγέ[νετο.]|

[Πάνδαρος] Θεσσαλὸς στίγματα ἔχων ἐν
 τᾷ μετώπῳ· οὔτος | [ἐγκαθεύδων ὄψ]ιν εἶδε· ἐδόκει αὐτοῦ
 50 τ[αι]νία καταδῆσαι τὰ στί||[γματα ὁ θεὸς κα]ὶ κέλεσθαί νιν,
 ἐπεὶ[κα ἔξω] γένηται τοῦ ἀβάτου | [ἀφελόμενον τὰ]ν ταινίαν
 ἀνθέμ[εν εἰς τ]ὸν [ν]αόν· ἀμέρας δὲ γενο||[μένας ἐξανέστα]
 καὶ ἀφήλετο τὰ[ν ται]νίαν καὶ [τ]ὸ μὲν πρόσωπον | [ἐκεκάθαρτο
 τῶ]ν στιγματ[ων, τ]ὰν δ[ὲ τ]αινίαν ἀνέθηκε εἰς τὸν να|όν,
 ἔχουσαν τὰ γρ]άμματ[α τ]ὰ ἐκ τοῦ μετ[ώ]που.

Ἐχέδωρος τὰ [Π]ανδάρου στίγματα ἔλ]αβε
 ποῖ τοῖς ὑπάρχουσιν. οὔτος λαβὼν παρ [Παν|δάρου χρήματα]
 ὥστ' ἀνθέμεν τῷ θεῷ εἰς Ἐπίδαυρον ὑπὲρ αὐ[τοῦ | οὐκ]
 ἀ[π]εδίδου ταῦτα. ἐγκαθεύδων δὲ ὄψιν εἶδε· ἐδόκει οἱ ὁ
 θε[ός] | ἐπιστάς ἐπερωτῆν νιν, εἰ ἔχοι τινὰ χρήματα παρ
 Πανδάρου ε.. | θηγαν ἀνθεμα εἰς τὸ ἱαρὸν, αὐτὸς δ' οὐ φάμεν
 60 λελαβήκειν¹ οὐθ[ὲν] || τοιοῦτον παρ αὐτοῦ· ἀλλ' αἶ κα ὑγιῆ
 νιν ποιήσ(η)ι, ἀνθήσειν οἱ εἰκό|να γραψάμενος· μετ(ὰ) δὲ
 τοῦτο τὸν θεὸν τὰν τοῦ Πανδάρου ταινί|αν περ(ι)δῆσαι περὶ
 τὰ στίγματά οὐ καὶ κέλεσθαί νιν, ἐπεὶ κα ἐξ|έλθη ἐκ τοῦ
 ἀβάτου, ἀφελόμενον τὰν ταινίαν ἀπονίψασθαι τὸ | πρόσωπον
 65 ἀπὸ τᾶς κράνας καὶ ἐγκατοπτρίξασθαι εἰς τὸ ὕδωρ. ἀ||μέρας
 δὲ γενομένας ἐξεληθὼν ἐκ τοῦ ἀβάτου τὰν ταινίαν ἀφήλετο, | τὰ

1) W λελαβηκέναι

γράμματα οὐκ ἔχουσιν. ἐγκαθιδὼν δὲ εἰς τὸ ὕδωρ ἐώρη τὸ αὐτοῦ | πρόσωπον ποῖ τοῖς ἰδίοις στίγμασιν καὶ τὰ τοῦ Πανδάρου γρά[μ]ματα λελαβηκός.

Εὐφάνης Ἐ[π]ιδάυριος παῖς. οὗτος λιθιῶν ἐνε[κά-]|
θευδε. ἔδοξε δὴ αὐτῷ ὁ θεὸς ἐπιστὰς εἰπεῖν· „τί μοι δώσεις,
αἶ τὸ || καὶ ὑγιῆ ποιησῶ“, αὐτὸς δὲ φάμεν „δέκ' ἀστραγά- 70
λους“, τὸν δὲ θεὸν γελάσαντα φάμεν νιν παύσειν. ἀ[μ]έρας
δὲ γενομένας ὑγιῆς ἐξῆλθε.

Ἄνθρωπος ἀφίκετο ποῖ τὸν θεὸν ἰκέτας ἀτερόπιλλος
οὕτως ὥστε τὰ | βλέφαρα μόνον ἔχειν, ἐνεῖμεν δ' ἐν αὐτοῖς
μηθέν, ἀλλὰ κενεὰ εἶμεν ὅλως. ἔ(ψ)εγον¹ δὴ τινες [τ]ῶν
ἐν τῷ ἱερῷ τὰν εὐηθίαν αὐτοῦ τὸ || νομίζουσιν βλεψεῖσθαι ὅλως 75
μηδεμίαν ὑπαρχάν ἔχοντος ὀπίλλου, ἀλλ' ἢ χώραμ μόνον.
ἐγκαθ[εῦδον]τι οὖν αὐτῷ ὄψις ἐφάνη. ἐδόκει τὸν θεὸν ἐψῆ-
σαι τι φάρμακον, ἔπειτα διάγοντα τὰ βλέφαρα ἐγγέαι εἰς
αὐτά. ἀμέρας δὲ γενομένας βλέπων ἀμφοῖν ἐξῆλθε.

Κώθων. Σκευοφόρος εἰς τὸ ἱερὸν ἔ[ρπ]ων ἐπεὶ
ἐγένετο περὶ τὸ δε||καστάδιον, κατέπε[τ]ε. [ὡς δ' ἀ]νέστα, 80
ἀνώριξε τὸν γυλιόν κα[ι] ἐπεσκόπει τὰ συντετριμμένα σ[κε]ύη·
ὡς δ' εἶδε τὸν κώθωνα κατε[αγ]ότα, | ἐξ οὗ ὁ δεσπότης εἴθιστο
[π]ίνειν, ἐ(λ)υπεῖτο καὶ συνετίθει [τὰ] ὄστρακα καθιζόμενος.
ὁδο[ι]πόρος οὖν τις ἰδὼν αὐτόν „τί, ὦ ἄθλιε“, [ἔ]φα „συντί-
θησι τὸν κώθωνα [μά]ταν; τοῦτον γὰρ οὐδέ καὶ ὁ ἐν Ἐπιδάυ-|| 85
ρωι Ἀσκλαπιὸς ὑγιῆ ποιῆσαι δύναται“. ἀκούσας ταῦτα ὁ
παῖς, συν|θείς τὰ ὄστρακα εἰς τὸν γυλιόν ἤρπε εἰς τὸ ἱερόν·
ἐπεὶ δ' ἀφίκετο, ἀνώριξε [τ]ὸν γυλιόν καὶ ἐξαιρεῖ ὑγιῆ τὸν
κώθωνα γεγεννημένον· καὶ τῷ δεσπότηι ἠρμάνευσε τὰ πραχ-
θέντα καὶ λεχθέντα· ὡς δὲ ἄκουσ', ἀνέθηκε τῷ θεῷ τὸν
κώθωνα. ||

Ἀισχίνας ἐγκεκοιμισμένων ἤδη τῶν ἰκετῶν ἐπὶ δέν-
δρεόν τι ἀμ|βάς ὑπερέκλυπτε εἰς τὸ ἄβατον. κατα-
πετῶν οὖν ἀπὸ τοῦ δένδρεος | περὶ σκόλοπας τινὰς τοὺς
ὀπίλλους ἀμφέπαισε· κακῶς δὲ δια|κείμενος καὶ τυφλὸς
γεγεννημένος καθικετεύσας τὸν θεὸν ἐν|εκάθευδε καὶ ὑγιῆς
ἐγένετο. ||

Εὐπιππος λόγχαν ἔτη² ἐφόρησε ἐξ ἐν ταῖ
γνάθωι· ἐγκοιτασθέντος³ | δ' (α)ὐτοῦ ἐξελὼν τὰν λόγχαν ὁ
θεὸς εἰς τὰς χῆρας οἱ ἔδωκε· ἀμέρας | δὲ γενομένας ὑγιῆς
ἐξῆρπε, τὰν λόγχαν ἐν ταῖς χερσὶν ἔχων.

Ἄνθρωπος Τορωναῖος δεμελέας· οὗτος ἐγκαθεύδων
ἐνύπνιον εἶδε· | ἔδοξέ οἱ τὸν θεὸν τὰ στέρνα μαχαί[ρ]αι

¹) auf dem stein steht ἔλεγον δὴ ²) W ἔτη ³) W ἐγκοιμασθέντος

100 ἀνσχίσσαντα τὰς δεμε||λέας ἐξελεῖν καὶ δόμεν οἱ ἐς τὰς
 χεῖρας καὶ συνράψαι τὰ στή|θη. ἀμέρας δὲ γενομένας ἐξῆλθε
 τὰ θηρία ἐν ταῖς χερσὶν ἔχων, | καὶ ὑγιῆς ἐγένετο· κατέπιε
 δ' αὐτὰ δολωθεὶς ὑπὸ ματριῶς, ἐγ κυ|κᾶνι ἐμβεβλημένα(ς)
 ἐκπιῶν. |

Ἄνῆρ ἐν αἰδοίῳι λίθον. οὗτος ἐνύπνιον εἶδε.
 105 ἐδόκει παιδὶ καλῶι || συγγίνεσθαι. ἐξονειρώσσω δὲ τὸλ λίθον
 ἐγβάλλει καὶ ἀνελόμε|νος ἐξῆλθεν ταῖς χερσὶν ἔχων· |

Ἐρμόδικος Λαμψακηνὸς ἀκρατῆς τοῦ σώ-
 ματος. τοῦτον ἐγκαθεύ|δοντα ἰάσατο καὶ ἐκελήσατο ἐξελ(θ)όν-
 τ[α] λίθον ἐνεγκεῖν εἰς τὸ | ἱαρὸν ὅπόσον δύναιτο μέγιστον. ὁ
 110 δὲ τὸμ πρὸ τοῦ ἀβάτου κείμε||νον ἤνικε· |

Νικάνωρ χωλός. τούτου καθημένου παῖς [τ]ις
 ὕπαρ τὸν σκίπωνα ἀρ|πάξας ἔφευγε, ὁ δὲ ἀστὰς ἐδίωκε καὶ
 ἐκ τούτου ὑγιῆς ἐγένετο. |

Ἄνῆρ δάκτυλον ἰάθη ὑπὸ ὄφιος. οὗτος τὸ[ν]
 τοῦ ποδὸς δάκτυλον ὑ|πὸ τοῦ ἀγρίου ἔλκεος δεινῶς διακεί-
 115 μ[ε]νος μεθάμερα¹ ὑπὸ τῶν θε||ραπόντων ἐξενειχθεὶς ἐπὶ
 ἐδράματός τινος καθῖ(ζ)ε. ὕπνου δὲ νιν | λαβόντος, ἐν τούτῳι
 δράκων ἐκ τοῦ ἀβάτου ἐξελθὼν τὸν δάκτυλον | ἰάσατο τᾶι
 γλώσσαι καὶ τοῦτο ποιήσας εἰς τὸ ἀβατον ἀνεχώρησε | πάλιν.
 ἐξεγερθεὶς δέ, ὡς ἦς ὑγιῆς, ἔφα ὄψιν ἰδεῖν· δοκεῖν νεανίσ|κον
 120 εὐπρεπῆ τὰμ μορφὰν ἐπὶ τὸν δάκτυλον ἐπιπῆν φάρμακον. ||

Ἀλκέτας Ἀλικός. οὗτος τυφλὸς ἐὼν ἐνύπνιον
 εἶδε· ἐδόκει ὁ θεὸς ποτελθὼν τοῖς δα|κτύλοις διάγειν τὰ
 ὄμματα καὶ ἰδεῖν τὰ δένδρα πρᾶτον τ[ὰ] ἐν τῷι ἱαρῶι. ἀμέρας
 δὲ γε|νομένας ὑγιῆς ἐξῆλθε. |

Ἡραιεὺς Μυτιληναῖος. οὗτος οὐκ εἶχεν ἐν τᾶι
 κεφαλαῖ | τρίχας, ἐν δὲ τῷι γε[ν]εῖῳι παμπόλλας· αἰσχυνόμενος
 δ[ὲ] ὡς] καταγελάμενος ὑπ[ὸ] | τῶν ἄλλων ἐνεκ[ά]θευδε· τὸν
 125 δὲ ὁ θεὸς χρίσας φαρμάκῳ τὰν κεφαλὰν ἐπόησε || τρίχας ἔχειν.

Λύσων Ἐρμιονεὺς παῖς ἀἰδής. οὗ[τος] ὕπαρ
 ὑπὸ κυνὸς τῶν | κατὰ τὸ ἱαρὸν θε[ραπ]ευόμενος τοὺς ὀπτίλλους
 ὑ[γι]ῆς ἀπῆλθε.

2

IG IV 952. Syll. 803

Ἀράτα [Λά]καινα ὑδρώπ[α]. Ὑπ]ερ ταύτας ἀ μάτηρ
 ἐνεκάθευδεν ἐλ Λακεδαίμο|νι ἔσσα[ς] καὶ ἐνύπνιον [ὄ]ρηι·

¹) W μεθαμέρα

ἔδοκει τᾶς θυγατρὸς οὐ τὸν θεὸν ἀποταμόν|τα τὰν κ[ε]φαλὰν
τὸ σῶμα κραμάσαι κάτω τὸν τράχαλον ἔχον, ὡς δ' ἐξερρύα
σ[υ]|χνὸν ὑγ[ρό]ν, καταλύσαντα τὸ σῶμα τὰν κεφαλὰν πάλιν
ἐπιθέμεν ἐπὶ τὸν α[ὐ]||χένα. ἰδο[ῦ]σ]α δὲ τὸ ἐνύπνιον τοῦτο 5
ἀγχωρήσασα εἰς Λακεδαίμονα κατα|λαμβάν[ει τ]ὰν θυγατέρα
ὑγιαίνουσαν καὶ τὸ αὐτὸ ἐνύπνιον ὠρακυῖαν.

Ἔρμων Θ[ά]σιος. Τοῦτο]ν τυφλὸν ἐόντα ἰάσατο, μετὰ
δὲ τοῦτο τὰ ἴατρα οὐκ ἀ|πάγον[τα ὁ θεὸς νιν] ἐπό[η]σε
τυφλὸν αὐθις, ἀφικόμενον δ' αὐτὸν καὶ πάλιν | ἐγκαθ[εύδοντα
ὑγι]ῆ κατέστασε. || 10

Ἀριστ[αγό]ρα Τροζ[α]νία. Αὐτὰ ἔλμιθα ἔχουσα
ἐν τᾷ κοιλίᾳ ἐνεκάθευδε | ἐν Τροζ[ᾶ]νι ἐν τῷ τοῦ Ἀσκλαπιοῦ
τεμένει καὶ ἐνύπνιον εἶδε· ἔδοκει ο(ί) | τοὺς υἱ[οὺς τοῦ θ]εοῦ,
οὐκ ἐπιδαμοῦντος αὐτοῦ ἀλλ' ἐν Ἐπιδαύρῳ ἐόντος, | τὰγ
κεφ[αλὰν ἀποτ]αμῆν οὐ δυναμένους δ' ἐπιθέμεν πάλιν πέμψαι
τινὰ πο[ί] | τὸν Ἀσκλ[απιόν, ὅ]πως μόληι. μετὰ δὲ ἄμερα
ἐπικαταλαμβάνει καὶ ὁ ἰα(ρ)||ρεὺς ὄρηι [σάφα¹ τ]ὰν κεφαλὰν 15
ἀφαιρημέναν ἀπὸ τοῦ σώματος. τᾶς ἐφερπού|σας δὲ νυκτ[ὸς
Ἄρ]ισταγόρα ὄψιν εἶδε· ἔδοκει οἱ ὁ θεὸς ἴκων ἐξ Ἐπιδαύρου |
[ἐ]πιθεῖς τ[ὰν κε]φαλὰν ἐπὶ [τὸ]ν τράχαλον, μετὰ ταῦτα
ἀνσχίσσας τὰγ κοιλ[ί]||αν τὰν αὐτ[ᾶς ἐξ]ελεῖν τὰν ἔ[λμ]ιθα
καὶ συρράψαι πάλιν καὶ ἐκ τούτου ὑγ[ι]ῆς ἐγένετ[ο].

Ἰπ[ὸ πέ]τραι παῖς Ἀριστόκριτος Ἀ(λ)ι-
κός. Οὗτος || ἀποκολυμ[βά]σ]ας εἰς τὰν θ[ά]λασσαν ἔπειτα 20
δενδρῶν εἰς τόπον ἀφίκετο | ξηρόν, κύκ[λωι] πέτραις περ[ι-
εχό]μενον, καὶ οὐκ ἐδύνατο ἔξοδον οὐδεμίαν εὔρειν. [με]τὰ
δὲ τοῦτο ὁ πατ[ῆρ α]ὐτοῦ, ὡς οὐθαμεῖ περιετύγγανε μασ-|
τεύων, πὰρ [Ἀ]σκληπιῶι ἐν τῷ ἀ[βάτ]ωι ἐνεκάθευδε περὶ
τοῦ παιδὸς καὶ ἐνύπνιον [ε]ἶδε· ἔδοκει αὐτὸν ὁ θ[εὸς] ἄγειν
εἰς τινα χώραν καὶ δεῖξαι οἱ, δ[ι]||ὅτι τουτ[ε]ῖ ἐστὶ ὁ υἱός² 25
αὐτοῦ. ἐξε[λθὼ]ν δ' ἐκ τοῦ ἀβάτου καὶ (λ)ατομήσας τὰν |
πέτραν ἀ[ν]ηῦρε τὸμ πα(ῖ)δα ἐβδεμ[αῖο]ν.

Σωστράτα Φεραί[α παρ]|εκύησε. Α[ὐ]τὰ ἐμ-
παντὶ ἐοῦσα φοράδαν εἰς τὸ ἱερὸν ἀφικομένα ἐνε[κά]θευδε·
ὡς δὲ οὐθὲν ἐνύπνιον ἐναργ[έ]ς ἐώρη, πάλιν οἴκαδε ἀπεκο-
μί[ζε]||το. μετὰ δὲ τοῦτο συμβολῆσαι τις περὶ Κόρνους αὐτᾶι,
καὶ τοῖς ἐ[πομέ]||νοις ἔδοξε τὰν ὄψιν εὐπρεπῆς ἀνήρ, ὃς 30
πυθό[μ]ενος πὰρ αὐτῶν τ[ὰς δυσπρα]||ξίας τὰς αὐτῶν ἐκελή-
σατο θέμεν τὰν [κ]λίναν, ἐφ' ἃς τὰν Σωστρ[άταν ἔφε]||ρον,
ἔπε[ι]τα τὰγ κοιλίαν αὐτᾶς ἀνσχίσσας ἐξαιρεῖ πλῆθος ζ[ύ]μας
πάμ]||πολυ, [δύο] ποδανιπτ[ῆ]ρας· συνράψας δὲ τὰν γ]αστέρα καὶ

¹) andere: ὄπαρ ²) W υἱός

ποήσας ὕ[γιῆ] | τὰν γ[υ]ναῖκα τὰν τε παρουσίαν τὰν αὐτο[ῦ]
 35 π]αρεφάνιξε¹ ὁ Ἄσκλη[π]ιὸς || καὶ ἴατρα ἐκέλ[ε]το ἀπ[ο]πέμ-
 πειν εἰς Ἐπί[δα]υρον.

Κύων ἰά[σ]ατο παῖδα Ἀ[ἰγιν]άταν. Οὗτος
 φῶμα ἐν τῶ[ι] τραχ[άλω]ι εἶχε, ἀφικόμενο[ν] | δ' αὐτὸν ποι-
 τ[ὸ]ν θε[ὸ]ν κύ[ω]ν τῶν ἱαρῶν ὕ[παρ τ]ᾶι γλώσσαι ἐθερά-
 πευσε | καὶ ὕγιῆ ἐπόη[σ]ε.

Ἄνθρω ἐ[ν τὸ]ς τᾶς κοιλίας ἔλκος ἔχων. Οὗ-
 τος ἐγκαθεύδων ἐν[ύπνιο]ν εἶδε· ἐ[δ]όκ[ει] αὐτῶι ὁ θεὸς ποι-
 40 τάξαι τοῖ[ς] || ἐπομένοις ὑπηρέτα[ις συ]λ(λ)αβόντας αὐτὸν ἴσχειν,
 ὅπως τάμηι οὗ τὰν | κοιλίαν, αὐτὸς δὲ φεύ[γει]ν, τοῦ[ς] δὲ
 συλλαβόντας νιν ποιδήσαι ποῖ ῥό[π]τον, μετὰ δὲ τοῦτο τὸν [Ἄσ]-
 κλαπιὸν ἀνσχίσσαντα τὰν κοιλίαν ἐκτα[μ]εῖν τὸ ἔλκος καὶ
 συρρά[ψαι] πάλιν καὶ λυθῆμεν ἐκ τῶν δεσμῶν. καὶ [ἐ]κ τού-
 του ὕγιῆς ἐξ[ῆλθ]ε, τὸ δὲ δάπεδον ἐν τῶι ἀβάτῳ αἵματος
 45 κατὰ-||πλεον ἦς.

Κλεινάτας Θηβ[α]ῖος ὁ τοῦς φθειρας. Οὗτος
 [πλῆ]θός τι πάμπολυ φθε[ιρ]ῶν ἐν τῶι σώματι [ἔ]χων
 ἀφικόμενος ἐνεκάθε[υ]δε καὶ ὄρηι ὄψιν· ἐδόκει αὐτὸν νιν ὁ
 θεὸς ἐγδύσας καὶ γυμνὸν κα[τα]στάσας ὀρθὸν σά[ρω]ι τινὶ
 τοῦς φθειρας ἀπὸ τοῦ σώματος ἀποκα[θαί]ρειν. ἀμέρας δὲ
 50 γ[ε]νομένας ἐκ τοῦ ἀβάτου ὕγιῆς ἐξῆλθε. ||

Ἀγέστρατος κεφαλᾶς [ἄ]λγος. Οὗτος ἀγρυπ-
 νίαις συνεχόμενος, διὰ | τὸν πόνον τᾶς κεφαλᾶ[ς], ὡς ἐν τῶι
 ἀβάτῳ ἐγένετο, καθύπνωσε καὶ ἐν[ύ]πνιον εἶδε· ἐδόκει αὐτὸν
 ὁ θεὸς ἰασάμ[ε]νος τὸ τᾶς κεφαλᾶς ἄλγος ὀρ[θ]ὸν ἀστάσας
 γυμνὸν παγκ[ρ]ατίου [π]ροβολὰν διδάξαι. ἀμέρας δὲ γενη-
 θείσας ὕγιῆς ἐξῆλθε καὶ οὐ μετὰ πολὺν χρόνον τὰ Νέμεα
 55 ἐνίκασε || παγκράτιον.

Γοργίας Ἡρακλ[ε]ιώτας πύος. Οὗτος ἐμ-
 μάχαι | τινὶ τρωθεῖς τὸν πλ[ε]ύμονα τοξε[ύ]μ[α]τι ἐνιαυτὸν καὶ
 ἐξάμηνον | ἔμπυος ἦς οὕτω σφοδρῶς ὥστε ἐπτά καὶ ἐξήκοντα
 λεκάνας ἐνέπλησε | πύους. ὡς δ' ἐνεκάθευδε, ὄψιν εἶδε·
 ἐδόκει οἱ ὁ θεὸς τὰν ἀκίδα ἐξε[λ]εῖν ἐκ τοῦ πλεύμονος. ἀμέρας
 60 δὲ γενομένας ὕγιῆς ἐξῆλθε, τὰν [ἀ]κί[δα] ἐν ταῖς χερσὶ²
 φέρων.

Ἀνδρομάχα ἐξ Ἀπείρο[υ] π[ε]ρὶ παί[δ]ων.
 Αὐτὰ ἐγκαθεύδουσα ἐνύπνιον εἶδε· ἐδόκει αὐτῶι [τὰν νηδὺν ὁ
 θε]ῖος ἀγκαλύψαι, μετὰ δὲ τοῦτο τὸν θεὸν ἄψα[σθ]αί οὐ τᾶι
 [χηρὶ, καὶ ἐκ τού]του τᾶι Ἀνδρομάχαι υ[ί]ός ἐξ Ἀρύββα
 ἐγένετο.

1) W παρεφάνιξε 2) W χερσίν

Α | ος ὀφθαλμούς. Οὗτος, ἔν τινι μάχαι
ὕπὸ δό[ρα]τος πλ[αγείσ δ' ἀμφοτέ]||ρων τῶν ὀφθαλμῶν, τυφλὸς
ἐγένετο καὶ τὰν λόγγαν [ἐνιαυτὸν ἐν τῶι] | προσώπῳ περιέφερε.
ἐγκαθεύδ[ω]ν [δ]ὲ ὄψιν εἶδε· ἐδ[όκει οἱ τὸν θεὸν] | ἐξελκύσαντα
τὸ βέλος εἰς τὰ β[λέφα]ρα τὰς καλουμ[ένας κόρας οἱ πά]λιν
ἐναρμόξαι. ἀμέρας δὲ γε[νομένα]ς ὕγιῆς ἐξῆλθ[ε]. |

Θ]έρσανδρος Ἀλικὸς φθισ[ικός. Οὗτος] ἐγκα-
θεύδων ὄ[ψιν εἶδε· || ἐ]ώρη¹ ἐφ' ἀμάξας [ἐλαυ]ν[όμενον 70
τὸν θεὸν] εἰς Ἀλιεῖς, [δράκοντας δὲ καὶ | τ]ῶν ἱαρῶν ἐπὶ τ[ᾶς
ἀμάξας ἦχε. τῶν δ' ἄλλ]ος ἦς τὸ πολ[υπλοκώτατον ἐλη|
λι]γμένος περ[ὶ τ]ὸν ἀ[ύχένα αὐτοῦ καὶ ἄλ]λον τῶνδ[ε
. | τοῦ Θερσάνδρου οἱ ὁ δρ[άκων . . .
. | καταβ[ᾶς τ]ὸν Θέρσ[ανδρον]ε πολ..
. || ἀγγε]λ[λ]ούσας τὸ γεγε[νημένον]ου 75
μ | τὸ]² ἱερὸν εἰς Ἐπίδα[υρον - - - - -
- - - - - | ἔ]δοξε τῶι πόλι εἰς Δ[ελφοὺς πέμψαι - - -
- - - - - | π]οιῶντι. ὁ δὲ θεὸς ἔχρη[σε - - - - -
ιδρύσασθαι | Ἀσκλαπιοῦ τέμενος κ[- - - - - εἰς || 80
τὸ ἱαρὸν ἀγγελθέν[τ - - - - -]³ | ιδρύ-
σατο τέμενος Ἀσκλ[απιοῦ - - - - - καὶ τὰ κελευ-|
σθέντα ἐπετέλεσε.

[- - - - - περὶ τέ | κνων. Αὐτὰ ἐγκαθεύδου[σα ὄψιν εἶδε·
ἐδόκει αὐτῶι τὸν θεὸν φάμεν οἱ | ἐσσεῖσθαι γενεᾶγ καὶ ἐ[περω-
τῆν νιν, εἴ ποκα κόραν ἀγοῖτο αἶρετω]||τέραν, αὐτὰ δὲ φάμεν 85
ἐπι[θυμῆν πολὺ μᾶλλον ἔρσηνος, καὶ ἐντὸς ἐνι]αυτοῦ ἐγένετο
αὐτῶι υἱ[ός.

Ὁ δεῖνα] | Ἐπιδαύριος χωλός. Οὗτος⁴ - - - - -
- - - - - | ἐγκαθεύδων δὲ ὄψιν εἶδε· [ἐδόκει οἱ ὁ θεὸς
- - - - - | ποιτάσσειν αὐτῶι κλίμα[κα ποιφέρειν - - - - -
καὶ ἀναβῆναι ἐ||πὶ τὸν ναόν, αὐτὸς δὲ τὸ με - - - - - 90
- - - | ἐπί]αλεν, καὶ ἄνω ἐπὶ τοῦ θ[ριγκοῦ - - - - -
- - - | κ]αὶ τὰγ κλίμακα μικρὸν κα[τ - - - - - | πρᾶ-
τον ἀγ[α]νακτῶν τ[ᾶ]ι πρά[ξι - - - - - χω|λῶι
έόντι. ἀποτολμ[ᾶι] δὲ ἀμ[έρας γενομένας καὶ ὕγιῆς
ἐ||ξῆλθε. 95

Καφισι [- - - - - τοῖς Ἀσκλαπιοῦ
θεραπεύμασιν ἐπ[ιγελᾶν - - - - - οὐ φεί|δεται,

¹) Benson, Classical review VII, 185 ergänzt nach W: ἐ]ώρη ἐφ' ἀμάξας [δράκο]ν[τα κομισθῆναι] εἰς Ἀλιεῖς[. ²) [εἰς τὸ] nach Dittenberger, Sylloge² II no. 803. ³) W ergänzt: ὁ δὲ Θέρσανδρος] ιδρύ- σατο τέμενος Ἀσκλ[απιοῦ καὶ ὕγιῆς ἐγένετο, ἐπεὶ τὰ κελευ]σθέντα ἐπετέλεσε. ⁴) W ergänzt noch IV, 952₂₇: οὗτος [χωλὸς ἐὼν φοράδαν ἐς τὸ ἱερὸν ἀφίκετο]

λέγων ὡς εἰ δύναμιν ἔ[χοι - - - - - | τὰς ὕβριος
 ποινὰς λαμβάνω[ν - - - - - | του Βουκεφάλα ἐν ταῖ
 100 ἔδραι - - - - - || μὲν τὸμ πόδα παραχρῆμα καὶ - -
 - - - - - | ὕ[σ]τερον δὲ πολλὰ καθικετεύ[σαντα
 ὁ θεὸς αὐθις ὑγιῆ αὐτὸν ἐποίησε]. |

Κ[λ]ειμένης Ἀργεῖος ἀκρατῆς [τοῦ σώμα-
 τος. Οὗτος ἐλθὼν εἰς τὸ ἄβα]τον ἐνεκάθευδε καὶ ὄψιν εἶδ[ε·
 ἐδόκει οἱ ὁ θεὸς μέγαν δράκοντα πε]ριελίξαι περὶ τὸ σῶμα
 105 καὶ μικ[ρὸν - - - - - ἄγειν || νιν ἐπὶ τινα λίμναν, ἅς
 τὸ ὕδωρ [ἐκελήσατό νιν πιεῖν | δ' αὐτοῦ ἔθεν
 διακειμένου τὸν α[- - - - - πολλοὺς τῶν ἀνθρώπων
 εἰς ταῦτα φα[- - - - - ἀφικνῶνται εἰς τὸ τέμενος,
 ἐόντ[ες - - - - - | τοιοῦτον ποιησοῖ, ἀλλ' ὑγιῆ ἀπο-
 110 π[έμποι. ἀμέρας δὲ γενομένας ἀσ]κηθῆς ἐξῆλθε.

Δίαιτος Κύρ[νιος. Οὗτος ἀκρατῆς ἐὼν ἐτύχχα]-
 νε τῶγ γονάτων. ἐγκαθεύδων δὲ ἐνύ[πνιον εἶδε· ἐδόκει οἱ ὁ
 θεὸς] | τοὺς ὑπηρέτας κέλεσθαι ἀειραμέ[νους νιν ἐξενεγκεῖν ἐκ
 τοῦ ἀ]δύτου καὶ καταθέμεν πρὸ τοῦ ναοῦ· ἐ[πεὶ δὲ αὐτὸν
 οὔτοι ἔξω ἤνεγ]καν, ἄρμα ζεύξαντα τὸν θεὸν ἵππων πε[ρι-
 115 ελαύνειν περὶ αὐτὸν κύ]κλωι καὶ καταπατεῖν (ν)ιν τοῖς ἵπποις
 [καὶ οὐ τὰ γόνατα ἰσχυρὰ γε]νέσθαι εὐθύς. ἀμέρας δὲ γενο-
 μένας ὑγ[ιῆς ἐξῆλθε.

Ἀριστο]μή|δα ἐκ Κε(ο)ῦ. Αὐτα περὶ παίδων
 ἐγκαθεύδ[ουσα ἐνύπνιον εἶδε· ἐδό]κει οἱ ἐν τῷ ὕπνῳ δράκων
 ἐπὶ τὰς γαστ[ρὸς ἔρπειν, καὶ ἐκ τούτου] | παῖδές οἱ ἐγένοντο
 πέντε.

120 Τιμω[νίδας τρω] || θεῖς ὑπὸ τὸν
 ὀφθαλμόν. Οὗτος ἐγκαθεύδ[ων ἐνύπνιον εἶδε· ἐδό]κει οἱ
 ὁ θεὸς ποίαν τρίψας ἐγγεῖν εἰς τ[ὸν ὀφθαλμόν τι, καὶ ὑγι]-
 ῆς ἐγένετο.

Ἐρασίππα ἐκ Καφνιᾶν[--]. Αὐτα--] | εἶχε τὰγ
 γαστέρα καὶ ἐπέπρητο ὅλα καὶ ο[. ἐγκα]θεύδουσα
 125 δὲ ἐνύπνιον εἶδε· ἐδόκει οἱ ὁ θεὸς¹ || βων φιλη-
 σαί νιν, μετὰ δὲ τοῦτο φιάλαν οἱ δό[μεν, ἐν αἰ φάρμακον], |
 καὶ κέλεσθαι ἐκπιεῖν, ἔπειτα ἐμείν κέλεσ[θαί νιν, ἐμεσάσας] |
 δὲ ἐμπλήσαι τὸ λώπιον τὸ αὐτᾶς. ἀμέρας δὲ γ[ενομένας
 ἑώρη πᾶν] | τὸ λώπιον μεστὸν ὦν ἐξήμεσε κακῶν, καὶ ἐκ
 το[ύτου ὑγιῆς ἐγένε]το.

Νικασιβούλα Μεσσανία περὶ παίδω[ν ἐγκα-
 130 θεύδουσα] || ἐνύπνιον εἶδε· ἐδόκει οἱ ὁ θεὸς δράκοντα μεθ[έρ-

1) W ergänzt nach Cavvadias: τὰν γαστέρα ἀντρί]βων.

ποντα αὐτὸν] | φέρων πὰρ αὐτάν, τούτῳ δὲ συγγενέσθαι αὐτά,
 [καὶ ἐκ τούτου] | παῖδές οἱ ἐγένοντο εἰς ἐνιαυτὸν ἔρσενες δύο[ο. -- |
 Κιανὸς ποδάγραν. Τούτου ὕπαρ χάν ποτιπορευο-
 [μένου δάκνων] | αὐτοῦ τοὺς πόδας καὶ ἐξαιμάσσων ὑγιῆ ἐπόη[σε].

3

Die wunderbare Gottesstimme bei der
 Gesetzgebung am Sinai

PHILO, de decalogo, kap. 11 (ed. Cohn-Wendland IV, 1902, s. 278 ff.)¹

Πάντα δ' ὡς εἰκὸς τὰ περὶ τὸν τόπον ἐθαυματουργεῖτο, κτύ- 5
 ποὶς βροντῶν μειζόνων ἢ ὥστε χωρεῖν ἀκοάς, ἀστραπῶν λάμψεσιν
 ἀὐγοειδεστάταις, ἀοράτου σάλπιγγος ἠχῆ πρὸς μήκιστον ἀπο-
 τεινούση, καθόδῳ νεφέλης, ἢ κίονος τρόπον τὴν μὲν βάσιν
 ἐπὶ γῆς ἠρήρειστο, τὸ δ' ἄλλο σῶμα πρὸς αἰθέριον ὕψος ἀν-
 ἔτεινε, πυρὸς οὐρανόθεν φορᾶ καπνῶ βαθεῖ τὰ ἐν κύκλῳ συσκιά- 10
 ζοντος· ἔδει γὰρ θεοῦ δυνάμεως ἀφικνουμένης μηδὲν τῶν τοῦ
 κόσμου μερῶν ἠσυχάζειν, ἀλλὰ πάντα πρὸς ὑψηροσίαν συγκε-
 κινῆσθαι. παρειστήκει δὲ ὁ λεὼς ἀγνεύσας ὀμιλιῶν τῶν πρὸς
 γυναῖκας καὶ πασῶν ἡδονῶν ἔξω τῶν πρὸς τροφὰς ἀναγκαίων
 ἀποσχόμενος, λουτροῖς τε καὶ περιρραντηρίοις καθηράμενος 15
 ἐκ τριῶν ἡμερῶν, ἔτι καὶ τὰς ἐσθῆτας ἀποπλυνάμενος, ἐν
 τοῖς μάλιστα λευχείμων, ἀκροβατῶν καὶ ἀνωρθιακῶς τὰ ὦτα,
 Μωυσέως προδηλώσαντος εὐτρεπίζεσθαι πρὸς ἐκκλησίαν· ἔγνω
 γὰρ αὐτὴν ἐσομένην, ἥνικα μόνος ἀνακληθεῖς ἐχρησιμωδεῖτο.
 φωνὴ δ' ἐκ μέσου τοῦ ῥυέντος ἀπ' οὐρανοῦ πυρὸς ἐξήχει 20
 καταπληκτικωτάτη, τῆς φλογὸς εἰς διάλεκτον ἀρθρουμένης
 τὴν συνήθη τοῖς ἀκροωμένοις, ἢ τὰ λεγόμενα οὕτως ἐναργῶς
 ἐτρανοῦτο, ὡς ὄραν αὐτὰ μᾶλλον ἢ ἀκούειν δοκεῖν. ἐγγυᾶται
 δὲ μου τὸν λόγον ὁ νόμος, ἐν ᾧ γέγραπται· „πᾶς ὁ λαὸς
 ἑώρα τὴν φωνήν“ (2. Mose 20, 18). ἐμφαντικώτατα· τὴν μὲν 25
 γὰρ ἀνθρώπων ἀκουστὴν εἶναι συμβέβηκεν, ὄρατὴν δὲ ὡς
 ἀληθῶς τὴν θεοῦ. διὰ τί; ὅτι ὅσα ἂν λέγῃ ὁ θεός, οὐ ῥήματά
 ἐστὶν ἀλλ' ἔργα, ἅπερ ὀφθαλμοὶ πρὸ ὠτων δικάζουσι. παγ-
 κάλως μέντοι καὶ θεοπρεπῶς εἴρηται ἐκ τοῦ πυρὸς ἢ φωνῆ
 προέρχεσθαι· ἠκρίβωται γὰρ καὶ βεβασάνισται τὰ τοῦ θεοῦ 30
 λόγια καθάπερ χρυσὸς πυρί. μηνύει δὲ καὶ διὰ συμβόλου τι

¹) deutsch in L. Cohn, Schriften der Jüdisch-hellenistischen Literatur
 in deutscher Uebersetzung, I, 1. teil: Die Werke Philos von Alexandria,
 1909, s. 380 ff.

τοιούτον· ἐπειδὴ τοῦ πυρὸς τὸ μὲν φωτίζειν τὸ δὲ καίειν πέφυκεν, οἱ μὲν τοῖς χρησμοῖς ἀξιοῦντες εἶναι καταπειθεῖς ὡς ἐν ἀσκήῳ φωτὶ τὸν αἰὲ χρόνον βιώσονται τοὺς νόμους αὐτοὺς ἀστέρας ἔχοντες ἐν ψυχῇ φωσφοροῦντας, ὅσοι δ' ἀφηγιασταί, καιόμενοι καὶ κατακαιόμενοι διατελοῦσιν ὑπὸ τῶν ἔνδον ἐπιθυμιῶν αἰ φλογὸς τρόπον πορθήσουσι τὸν σύμπαντα τῶν ἐχόντων βίον.

4

Der Tod des Moses

JOSEPHUS, Antiqu. iud. IV, 8, 48 (ed. Niese I, s. 288 f.)¹

48. Μωυσέος δὲ ταῦτα πρὸς τελευτῇ τοῦ βίου φήσαντος καὶ μετ' εὐλογίας ἐκάστη τῶν φυλῶν προφητεύσαντος τὰ καὶ γενόμενα τὸ πλῆθος εἰς δάκρυα προύπεσεν, ὡς καὶ τὰς γυναῖκας στερνοτυπουμένας ἐμφανίζειν τὸ ἐπ' αὐτῷ τεθνηξομένῳ πάθος. καὶ οἱ παῖδες δὲ θρηνοῦντες ἔτι μᾶλλον ὡς ἀσθενέστεροι κρατεῖν λύπης ἐδήλουν, ὅτι τῆς ἀρετῆς αὐτοῦ καὶ μεγαλοῦργίας παρ' αὐτὴν τὴν ἡλικίαν συνίεσαν. ἦν δὲ κατ' ἐπίνοιαν τοῖς νεοῖς καὶ προηβηκόσιν ἡ ἄμιλλα τῆς λύπης· οἱ μὲν γὰρ εἰδότες οἴου ἐστέρηνται κηδεμόνος περὶ τοῦ μέλλοντος ἀπεθρήνουν, τοῖς δὲ καὶ περὶ τούτου τὸ πένθος ἦν καὶ ὅτι μήπω καλῶς τῆς ἀρετῆς αὐτοῦ γεγευμένοις ἀπολείπεσθαι συνέβαινε αὐτοῦ. τὴν δ' ὑπερβολὴν τῆς τοῦ πλῆθους οἰμωγῆς καὶ τῶν ὄδυρμῶν τεκμαίροιο ἂν τις ἐκ τοῦ συμβάντος τῷ νομοθέτῃ· καὶ γὰρ πεπεισμένος ἅπαντι τῷ χρόνῳ μὴ δεῖν ἐπὶ μελλούσῃ τελευτῇ κατηφεῖν, ὡς κατὰ βούλησιν αὐτὸ πάσχοντας θεοῦ καὶ φύσεως νόμῳ, ἐπὶ τοῖς ὑπὸ τοῦ λαοῦ πραττομένοις ἐνικήθη δακρῦσαι. πορευομένῳ δ' ἔνθεν οὐ ἔμελλεν ἀφανισθῆσεσθαι πάντες εἶποντο δεδακρυμένοι, καὶ Μωυσῆς τοὺς μὲν πόρρω τῇ χειρὶ κατασείων μένειν ἡρεμοῦντας ἐκέλευε, τὸ δ' ἔγγιον λόγοις παρεκάλει μὴ ποιεῖν αὐτῷ δακρυτὴν τὴν ἀπαλλαγὴν ἐπομένους. οἱ δὲ καὶ τοῦτ' αὐτῷ χαρίζεσθαι κρίνοντες τὸ κατὰ βούλησιν ἀπελθεῖν αὐτῷ τὴν ἰδίαν ἐφεῖναι κατέχουσιν ἑαυτοὺς ἐν ἀλλήλοις δακρῦντες. μόνη δ' ἡ γερουσία προύπεμψεν αὐτὸν καὶ ὁ ἀρχιερεὺς Ἐλεάζαρος καὶ ὁ στρατηγὸς Ἰησοῦς. ὡς δ' ἐπὶ τῷ ὄρει τῷ Ἀβαρεῖ καλουμένῳ ἐγένετο, τοῦτο δὲ ὑψηλὸν Ἰεριχοῦντος ἀντικρὺ κεῖται γῆν ἀρίστην τῶν Χαναναίων καὶ πλείστην παρέχον τοῖς

¹) deutsch in Hendels Universalbibliothek, Halle (Saale).

ἐπ' αὐτοῦ κατοπτεύειν, ἀπέπεμπε τὴν γερουσίαν. ἀσπαζομένου δὲ καὶ τὸν Ἐλεάζαρον αὐτοῦ καὶ τὸν Ἰησοῦν καὶ προσομιλοῦντος ἔτι, νέφους αἰφνίδιον ὑπὲρ αὐτὸν στάντος ἀφανίζεται κατὰ τινος φάραγγος. γέγραφε δ' αὐτὸν ἐν ταῖς ἱεραῖς βίβλοις τεθνεῶτα, δείσας μὴ δι' ὑπερβολὴν τῆς περὶ αὐτὸν ἀρετῆς πρὸς τὸ θεῖον αὐτὸν ἀναχωρῆσαι τολμήσωσιν εἰπεῖν. 5

Mit diesem text des Josephus ist zu vergleichen:

5

Deuteronomium 34 nach LXX, ed. Swete I, 1895, s. 418f.:

¹ Καὶ ἀνέβη Μωυσῆς ἀπὸ Ἀραβῶθ Μωάβ ἐπὶ τὸ ὄρος Ναβαὺ ἐπὶ κορυφὴν Φασγά, ἣ ἐστὶν ἐπὶ προσώπου Ἰερειχώ. καὶ ἔδειξεν αὐτῷ Κύριος πᾶσαν τὴν γῆν Γαλαὰδ ἕως Δάν, ⁵
² καὶ πᾶσαν τὴν γῆν Νεφθαλεί, καὶ πᾶσαν τὴν γῆν Ἐφραίμ καὶ Μανασσή, καὶ πᾶσαν τὴν γῆν Ἰούδα ἕως τῆς θαλάσσης τῆς ἐσχάτης, ³ καὶ τὴν ἔρημον, καὶ τὰ περίχωρα Ἰερειχώ, πόλιν φοινίκων, ἕως Σήγωρ. ⁴ καὶ εἶπεν Κύριος πρὸς Μωυσῆν Ἀὕτη ἡ γῆ ἦν ὠμοσα Ἀβραὰμ καὶ Ἰσαὰκ καὶ Ἰακώβ λέγων ¹⁰
Τῷ σπέρματι ὑμῶν δώσω αὐτήν· καὶ ἔδειξα τοῖς ὀφθαλμοῖς σου, καὶ ἐκεῖ οὐκ εἰσελεύσῃ. ⁵ καὶ ἐτελεύτησεν Μωυσῆς οἰκῆτης Κυρίου ἐν γῆ Μωάβ διὰ ῥήματος Κυρίου. ⁶ καὶ ἔθαψαν αὐτὸν ἐν Γαὶ ἐγγὺς οἴκου Φογώρ· καὶ οὐκ οἶδεν οὐδεὶς τὴν ταφὴν αὐτοῦ ἕως τῆς ἡμέρας ταύτης. ¹⁵

6

Dämonenbeschwörung vor Vespasian

JOSEPHUS, Antiqu. iud. VIII, 2, 5 (ed. Niese II, s. 186)

παρέσχε δ' αὐτῷ (d. h. dem Salomo) μαθεῖν ὁ θεὸς καὶ τὴν κατὰ τῶν δαιμόνων τέχνην εἰς ὠφέλειαν καὶ θεραπείαν ⁵
τοῖς ἀνθρώποις· ἐπωδᾶς τε συνταξάμενος αἷς παρηγορεῖται τὰ νοσήματα καὶ τρόπους ἐξορκώσεων κατέλιπεν, οἷς οἱ ἐνδοῦμενοι τὰ δαιμόνια ὡς μηκέτ' ἐπανελθεῖν ἐκδιώξουσι. καὶ αὕτη μέχρι νῦν παρ' ἡμῖν ἡ θεραπεία πλεῖστον ἰσχύει· ἱστόρησα γάρ τινα Ἐλεάζαρον τῶν ὁμοφύλων Οὐεσπασιανοῦ παρόντος ¹⁰
καὶ τῶν υἱῶν αὐτοῦ καὶ χιλιάρχων καὶ ἄλλου στρατιωτικοῦ πλήθους ὑπὸ τῶν δαιμονίων λαμβανομένους ἀπολύοντα τούτων. ὁ δὲ τρόπος τῆς θεραπείας τοιοῦτος ἦν· προσφέρων ταῖς

ρισὶ τοῦ δαιμονιζομένου τὸν δακτύλιον ἔχοντα ὑπὸ τῇ σφρα-
 γίδι ρίζαν ἐξ ὧν ὑπέδειξε Σολόμων ἔπειτα ἐξεῖλκεν ὀσφρομένῳ
 διὰ τῶν μυκτῆρων τὸ δαιμόνιον, καὶ πεσόντος εὐθὺς τάνθρωπου
 μηκέτ' εἰς αὐτὸν ἐπανήξειν ὄρκου, Σολόμωνός τε μεμνημένος
 5 καὶ τὰς ἐπιπλάσας αἷς συνέθηκεν ἐκεῖνος ἐπιλέγων. βουλόμενος
 δὲ πείσαι καὶ παραστήσαι τοῖς παρατυγχάνουσιν ὁ Ἐλεάζαρος,
 ὅτι ταύτην ἔχει τὴν ἰσχύον, ἐτίθει μικρὸν ἔμπροσθεν ἤτοι
 ποτήριον πλήρες ὕδατος ἢ ποδόνηπτρον καὶ τῷ δαιμονίῳ προσ-
 ἔταπτεν ἐξὶόν τάνθρωπου ταῦτα ἀνατρέψαι καὶ παρασχεῖν ἐπι-
 10 γνῶναι τοῖς ὄρωσιν, ὅτι καταλέλοιπε τὸν ἄνθρωπον. γενομένου
 δὲ τούτου σαρκῆς ἢ Σολόμωνος καθίστατο σύνεσις καὶ σοφία
 δι' ἣν, ἵνα γνῶσιν ἅπαντες αὐτοῦ τὸ μεγαλεῖον τῆς φύσεως
 καὶ τὸ θεοφιλὲς καὶ λάθη μηδένα τῶν ὑπὸ τὸν ἥλιον ἢ τοῦ
 βασιλέως περὶ πᾶν εἶδος ἀρετῆς ὑπερβολή, περὶ τούτων εἶπεῖν
 15 προήχθημεν.

7

Der Tod des Agrippa I (44 n. Chr.)

JOSEPHUS, Antiqu. iud. XIX, 8, 2 (ed. Niese IV, s. 269f.)

2. Τρίτον δὲ ἔτος αὐτῷ βασιλεύοντι τῆς ὅλης Ἰουδαίας
 5 πεπλήρωτο, καὶ παρῆν εἰς πόλιν Καισάρειαν, ἢ τὸ πρότερον
 Στράτωνος πύργος ἐκαλεῖτο. συνετέλει δ' ἐνταῦθα θεωρίας εἰς
 τὴν Καισαρος τιμὴν ὑπὲρ τῆς ἐκεῖνου σωτηρίας ἑορτὴν τινα
 ταύτην ἐπιστάμενος, καὶ παρ' αὐτὴν ἤθροιστο τῶν κατὰ τὴν
 ἐπαρχίαν ἐν τέλει καὶ προβεβηκότων εἰς ἀξίαν πλῆθος. δευ-
 10 τέρα δὴ τῶν θεωριῶν ἡμέρα στολὴν ἐνδὺς ἐξ ἀργύρου πεποιημένην
 πᾶσαν, ὡς θαυμάσιον ὑφὴν εἶναι, παρῆλθεν εἰς τὸ θέατρον
 ἀρχομένης ἡμέρας. ἐνθα ταῖς πρώταις τῶν ἡλιακῶν ἀκτίνων
 ἐπιβολαῖς ὁ ἀργυρος καταυγασθεὶς θαυμασίως ἀπέστειλε μαρ-
 μαίρων τι φοβερόν καὶ τοῖς εἰς αὐτὸν ἀτενίζουσι φρικῶδες.
 15 εὐθὺς δὲ οἱ κόλακες τὰς οὐδὲ ἐκείνῳ πρὸς ἀγαθοῦ ἄλλος
 ἄλλοθεν φωνὰς ἀνεβόων, θεὸν προσαγορεύοντες εὐμενῆς τε
 εἴης ἐπιλέγοντες, εἰ καὶ μέχρι νῦν ὡς ἄνθρωπον ἐφοβήθημεν,
 ἀλλὰ τούντεῦθεν κρείττονά σε θνητῆς φύσεως ὁμολογοῦμεν.“ οὐκ
 ἐπέπληξεν τούτοις ὁ βασιλεὺς οὐδὲ τὴν κολακείαν ἀσεβοῦσαν
 20 ἀπετρίψατο. ἀνακύψας δ' οὖν μετ' ὀλίγον τὸν βουβῶνα τῆς
 ἑαυτοῦ κεφαλῆς ὑπερκαθιζόμενον εἶδεν ἐπὶ σχοινίου τινός.
 ἄγγελον τοῦτον εὐθὺς ἐνόησεν κακῶν εἶναι τὸν καὶ ποτε τῶν
 ἀγαθῶν γενόμενον, καὶ διακάρδιον ἔσχεν ὀδύνην, ἄθρου δ'
 αὐτῷ τῆς κοιλίας προσέφυσεν ἄλγημα μετὰ σφοδρότητος

ἀρξάμενον. ἀναθορών οὖν πρὸς τοὺς φίλους, „ὁ θεὸς ὑμῖν ἐγώ, φησὶν, ἤδη καταστρέφειν ἐπιτάττομαι τὸν βίον, παραχρῆμα τῆς εἰμαρμένης τὰς ἄρτι μου κατεψευσμένας φωνὰς ἐλεγχούσης· ὁ κληθεὶς ἀθάνατος ὑφ' ὑμῶν ἤδη θανεῖν ἀπάγομαι. δεκτέον δὲ τὴν πεπρωμένην, ἣ θεὸς βεβούληται· καὶ γὰρ βεβιώκαμεν 5 οὐδαμῆ φάυλως, ἀλλ' ἐπὶ τῆς μακαριζομένης λαμπρότητος.“ ταῦθ' ἅμα λέγων ἐπιτάσει τῆς ὀδύνης κατεπονεῖτο· μετὰ σπουδῆς οὖν εἰς τὸ βασιλείον ἐκομίσθη καὶ διῆξε λόγος εἰς πάντας, ὡς ἔχοι τοῦ τεθνάναι παντάπασι μετ' ὀλίγον. ἡ πληθὺς δ' αὐτίκα σὺν γυναιξίν καὶ παισὶν ἐπὶ σάκκων καθεσθεῖσα 10 τῷ πατρίῳ νόμῳ τὸν θεὸν ἰκέτευεν ὑπὲρ τοῦ βασιλέως, οἰμωγῆς δὲ πάντ' ἦν ἀνάπλεα καὶ θρήνων. ἐν ὑψηλῷ δ' ὁ βασιλεὺς δωματίῳ κατακείμενος καὶ κάτω βλέπων αὐτοὺς πρηνεῖς καταπίπτοντας ἄδακρυς οὐδ' αὐτὸς διέμενεν. συνεχεῖς δ' ἔφ' ἡμέρας πέντε τῷ τῆς γαστρὸς ἀλγῆματι διεργασθεὶς τὸν βίον 15 κατέστρεψεν, ἀπὸ γενέσεως ἄγων πεντηκοστὸν ἔτος καὶ τέταρτον, τῆς βασιλείας δ' ἔβδομον. τέτταρας μὲν οὖν ἐπὶ Γαΐου Καίσαρος ἐβασίλευσεν ἐνιαυτοὺς τῆς Φιλίππου μὲν τετραρχίας εἰς τριετίαν ἄρξας, τῷ τετάρτῳ δὲ καὶ τὴν Ἡρώδου προσειληφώς, τρεῖς δ' ἐπιλαβὼν τῆς Κλαυδίου Καίσαρος αὐτο- 20 κρατορίας, ἐν οἷς τῶν τε προειρημένων ἐβασίλευσεν καὶ τὴν Ἰουδαίαν προσέλαβεν Σαμάρειάν τε καὶ Καισάρειαν. προσωδέυσατο δ' ὅτι πλείστας αὐτῶν προσφορὰς διακοσίας ἐπὶ χιλίαις μυριάδας, πολλὰ μέντοι προσεδανείσατο· τῷ γὰρ φιλόδωρος εἶναι θαυμάσιον τῶν προσιόντων ἀνήλπισκεν, ἦν 25 δὲ ἀφειδὲς αὐτοῦ τὸ φιλότιμον.

8

Heilungen durch Vespasian

TACITUS, historiae IV, 81, ed. Bekker II, 336 ff.:

Per eos menses quibus Vespasianus Alexandriae statos aestivis flatibus dies et certa maris opperiebatur, multa mira- 5 cula evenere, quis caelestis favor et quaedam in Vespasianum inclinatio numinum ostenderetur. e plebe Alexandrina quidam oculorum tabe notus genua eius advolvitur, remedium caecitatis exposcens gemitu, monitu Serapidis dei, quem dedita superstitionibus gens ante alios colit; precabaturque principem 10 ut genas et oculorum orbis dignaretur respergere oris excremento. alius manum aeger, eodem deo auctore, ut pede ac vestigio Caesaris calcaretur orabat. Vespasianus primo irridere,

aspernari; atque illis instantibus modo famam vanitatis metuere, modo obsecratione ipsorum et vocibus adulantium in spem induci. postremo existimari a medicis iubet an talis caecitas ac debilitas ope humana superabiles forent. medici
 5 varie disserere: huic non exesam vim luminis, et redituram, si pellerentur obstantia; illi elapsos in pravum artus, si salubris vis adhibeatur, posse integrari. id fortasse cordi deis, et divino ministerio principem electum. denique patrati remedii gloriam penes Caesarem, irriti ludibrium penes miseros fore.
 10 igitur Vespasianus cuncta fortunae suae patere ratus nec quicquam ultra incredibile, laeto ipse voltu, erecta quae adstabat multitudine, iussa exsequitur. statim conversa ad usum manus, ac caeco reluxit dies. utrumque, qui interfuere, nunc quoque memorant, postquam nullum mendacio pretium.

9

SUETON¹, Vespasianus kap. 7, ed. Ihm, 1907, s. 313 f.:

Suscepto igitur civili bello ac ducibus copiisque in Italiam praemissis, interim Alexandriam transiit, ut claustra
 5 Aegypti optineret. Auctoritas et quasi maiestas quaedam ut scilicet inopinato et adhuc novo principi deerat; haec quoque accessit. E plebe quidam luminibus orbatus, item alius debili crure sedentem pro tribunali pariter adierunt, orantes opem valitudini demonstratam a Serapide per quietem:
 10 restitutum oculos, si inspisset; confirmatum crus, si dignaretur calce contingere. Cum vix fides esset ullo modo rem successuram, ideoque ne experiri quidem auderet, extremo hortantibus amicis palam pro contione utrumque temptavit, nec eventus defuit. Per idem tempus Tegeae in Arcadia
 15 instinctu vaticinantium effossa sunt sacrato loco vasa operis antiqui, atque in iis assimilis Vespasiano imago.

10

CASSIUS DIO², historia romana LXVI, 8; ed. Boissevain III, 1901, s. 140:

τοῦ Οὔεσπασιανοῦ δὲ ἐς τὴν Ἀλεξάνδρειαν ἐσελθόντος ὁ Νεῖλος παλαιστῆ πλέον παρὰ τὸ καθεστηκὸς ἐν μιᾷ ἡμέρᾳ

¹) um 70—140 n. Chr. Die kaiserbiographien sind um 120 n. Chr. verfasst. ²) geb. um 150 n. Chr. in Nicäa in Bithynien, gest. nach 229. Buch 61—80 seiner röm. geschichte sind nur in fragmenten oder in dem mit buch 35 beginnenden auszug des Xiphilinos (gelehrter mönch aus Trapezunt im 11. jahrh.) erhalten.

ἐπελάγισεν· ὅπερ οὐπώποτε πλὴν ἅπαξ γεγονέναι ἐλέγετο. καὶ Οὐεσπασιανὸς δὲ αὐτὸς τυφλὸν τέ τινα καὶ ἕτερον οὐκ ἀρτί-
 χεира, προσελθόντας οἱ ἐξ ὄψεως ὄνειράτων, τοῦ μὲν τὴν
 χεῖρα πατήσας τοῦ δὲ τοῖν ὀφθαλμοῖν [πηλὸν]¹ προσπτύσας,
 ὑγιεῖς ἀπέφηνε. τὸ μὲν θεῖον τούτοις αὐτὸν ἐσέμνυνεν, οὐ 5
 μέντοι καὶ οἱ Ἀλεξανδρεῖς ἔχαιρον αὐτῷ, ἀλλὰ καὶ πάνυ
 ἤχθοντο, ὥστε μὴ μόνον ἰδίᾳ ἀλλὰ καὶ δημοσίᾳ καὶ σκώ-
 πτειν αὐτὸν καὶ λοιδορεῖν.

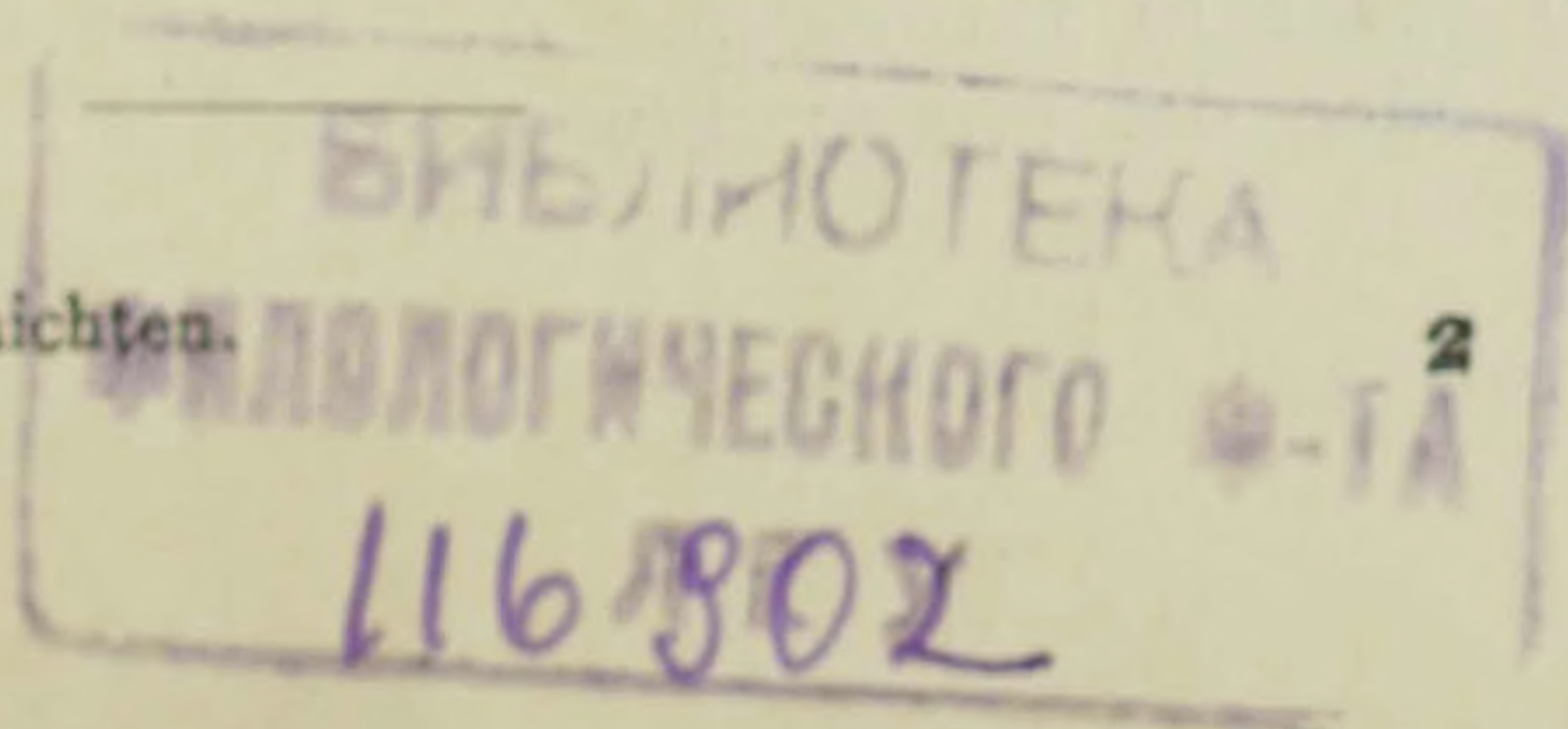
II

Die Heilung des Midas

LUCIAN², Philopseudes, kap. 11 (op., ed. G. Dindorf III, 1858, s. 17 f.):

Ἐὰ τοῦτον, ἔφη ὁ Ἴων, ἐγὼ δὲ ὑμῖν θαυμάσιόν τι δι-
 ηγήσομαι. ἦν μὲν ἐγὼ μειράκιον ἔτι ἀμφὶ τὰ τετρακαίδεκα 5
 ἔτη σχεδόν· ἦκε δὲ τις ἀγγέλλων τῷ πατρὶ Μίδαυ τὸν ἀμ-
 πελουργόν, ἐρρωμένον ἐς τὰ ἄλλα οἰκέτην καὶ ἐργατικόν, ἀμφὶ
 πλήθουσιν ἀγορὰν ὑπὸ ἐχίδνης δηχθέντα κείσθαι ἤδη σεση-
 πότα τὸ σκέλος· ἀναδοῦντι γὰρ αὐτῷ τὰ κλήματα καὶ ταῖς
 χάραξι περιπλέκοντι προσερπύσαν τὸ θηρίον δακεῖν κατὰ τὸν 10
 μέγαν δάκτυλον, καὶ τὸ μὲν φθάσαι καταδὺν αὐθις ἐς τὸν
 φωλεόν, τὸν δὲ οἰμώζειν ἀπολλύμενον ὑπ' ἀλγηδόνων. ταῦτά
 τε οὖν ἀπηγγέλλετο καὶ τὸν Μίδαυ ἐωρῶμεν αὐτὸν ἐπὶ σκίμ-
 ποδος ὑπὸ τῶν ὁμοδούλων προσκομιζόμενον, ὅλον ὠδηκότα,
 παλιδόνον, μυδῶντα, τὴν ἐπιφάνειαν, ὀλίγον ἔτι ἐμπνέοντα.
 λελυπημένῳ δὴ τῷ πατρὶ τῶν φίλων τις παρών, θάρρει, ἔφη, 15
 ἐγὼ γάρ σοι ἄνδρα Βαβυλώνιον τῶν Χαλδαίων, ὡς φασιν,
 αὐτίκα μέτειμι, ὃς ἰάσεται τὸν ἄνθρωπον. καὶ ἵνα μὴ διατρίβω
 λέγων, ἦκεν ὁ Βαβυλώνιος καὶ ἀνέστησε τὸν Μίδαυ ἐπὶ ὁδῷ
 τινὶ ἐξελάσας τὸν ἰὸν ἐκ τοῦ σώματος, ἔτι καὶ προσαναρτήσας
 τῷ ποδὶ τεθνηκυίας παρθένου λίθον ἀπὸ τῆς στήλης ἐκκόψας. 20
 καὶ τοῦτο μὲν ἴσως μέτριον· — καίτοι ὁ Μίδαυ αὐτὸς ἀρά-
 μενος τὸν σκίμποδα, ἐφ' οὗ ἐκεκόμιστο, ὤχετο ἐς τὸν ἀγρὸν
 ἀπιών. τοσοῦτον ἢ ἐπὶ ὁδῷ ἐδυνήθη καὶ ὁ στηλίτης ἐκεῖνος
 λίθος.

¹) [πηλὸν] del. R. St. („Roberti Stephani editio princeps“), addi-
 tamentum fortasse Xiphilini memoris Ioann. evang. 9, 6. ²) geb. um 125
 n. Chr. in Samosata in der syrischen provinz Kommagene gest. um 180
 n. Chr., lebte vor allem in Antiochia und Athen.

12

Totenerweckung durch Asclepiades

PLINIUS¹, historia naturalis VII₁₂₄, (XXXVII) ed. Sillig, bd. II, s. 39:

Magna et Critobulo² fama est extracta Philippi regis
 5 oculo sagitta et citra deformitatem oris curata orbitate
 luminis, summa autem Asclepiadi Prusiensi³ condita nova
 secta, spretis legatis et pollicitationibus Mithridatis⁴ regis,
 reperta ratione qua vinum aegris mederetur, relato ex funere
 homine et conservato, sed maxume sponsione facta cum
 10 fortuna, ne medicus crederetur si umquam invalidus ullo
 modo fuisset ipse; et vicit suprema in senecta lapsu scalarum
 exanimatus.

13

Die neue Heilmethode des Asclepiades

PLINIUS, historia naturalis XXVI (III. 7), ed. Sillig, bd. IV, s. 162 ff.:

Durabat tamen antiquitas firma magnasque confessae
 5 rei vindicabat reliquias, donec Asclepiades aetate Magni
 Pompei orandi magister nec satis in arte ea quaestuosus, ut
 ad alia quam forum sagacis ingeni, huc se repente convertit
 atque, ut necesse erat homini qui nec id egisset nec remedia
 nosset oculis usuque percipienda, torrenti ac meditata cotidie
 10 oratione blandiens omnia abdicavit totamque medicinam ad
 causas revocando coniecturae fecit; quinque res maxume
 conmunium auxiliorum professus, abstinentiam cibi, alias vini,
 fricationem corporis, ambulationem, gestationes, quae cum
 unusquisque semetipsum sibi praestare posse intellegeret,
 15 faventibus cunctis, ut essent vera quae facillima erant,
 universum prope humanum genus circumegit in se non alio
 modo quam si caelo demissus advenisset.

III. 8. Trahebat praeterea mentis artificio mirabili, iam
 vina promittendo aegris dandoque tempestive, iam frigidam
 20 aquam, et quoniam causas morborum scrutari prius Herophilus
 instituerat, vini rationem inlustraverat Cleophrantus apud priscos,
 ipse cognomen ab aegris frigida danda praeferens, ut auctor

¹) der ältere, geb. 23 n. Chr. in Como, gest. 79 n. Chr. ²) griechischer
 arzt. ³) Prusa in Bithynien. A. war seit 110 v. Chr. in Rom. ⁴) M. VI
 Eupator oder der grosse, könig von Pontos, geb. 131 v. Chr., gest. 63
 v. Chr.

est M. Varro, alia quoque blandimenta excogitabat, iam suspendendo lectulos quorum iactatura aut morbos extenuaret aut somnos adliceret, iam balneas avidissima hominum cupidine instituendo et alia multa dictu grata atque iucunda; magna auctoritate nec minore fama, cum occurrisset ignoto 5 funeri, relato homine ab rogo atque servato, ne quis levibus momentis tantam conversionem factam existumet. Id solum possumus indignari unum hominem e levissima gente, sine opibus ullis orsum, vectigalis sui causa repente leges salutis humano generi dedisse, quas tamen postea abrogavere multi. 10

14

Totenerweckung durch Asklepiades

APULEIUS¹, Florida, kap. 19, ed. R. Helm, 1910, s. 39f.:

Asclepiades ille, inter praecipuos medicorum, si unum Hippocratem excipias, ceteris princeps, primus etiam uino 5 repperit aegris opitulari, sed dando scilicet in tempore: cuius rei obseruationem probe callebat, ut qui diligentissime animaduerneret uenarum pulsus inconditos uel praeuaros. is igitur cum forte in ciuitatem sese reciperet et rure suo suburbano rediret, aspexit in pomoeriis ciuitatis funus ingens 10 locatum plurimos homines ingenti multitudine, qui exequias uenerant, circumstare, omnis tristissimos et obsoletissimos uestitu. propius accessit, utin(e) cognosceret more ingenii (humani), quisnam esset, quoniam percontanti nemo responderat, an uero ut ipse aliquid in illo ex arte deprehenderet. 15 certe quidem iacenti homini ac prope deposito fatum attulit. iam miseri illius membra omnia aromatis perspersa, iam os ipsius unguine odoro delibutum, iam eum pollinctum, iam paene (rogum) paratum contemplatus enim, diligentissime quibusdam signis animaduersis, etiam atque etiam pertrectauit 20 corpus hominis et inuenit in illo uitam latentem. confestim exclamauit uiuere hominem: procul igitur faces abicerent, procul ignes amolirentur, rogam demolirentur, cenam feralem a tumulo ad mensam referrent. murmur interea exortum; partim medico credendum dicere, partim etiam inridere 25

¹) geb. um 125 n. Chr. zu Madaura in Numidien, dann in Karthago, Athen, Rom. Die „Florida“ sind eine blumenlese aus seinen reden, die er als wanderredner und -lehrer gehalten hat, als er in Karthago provinzialpriester des kaiserkultus war.

medicinam. postremo propinquis etiam hominibus inuitis, quodne iam ipsi hereditatem habebant, an quod adhuc illi fidem non habebant, aegre tamen ac difficulter Asclepiades impetrauit breuem mortuo dilationem atque ita uisillonum
5 manibus extortum uelut ab inferis postliminio domum rettulit confestimque spiritum recreauit, confestim animam in corporis latibulis delitiscientem quibusdam medicamentis prouocauit.

15

Die Apellasinschrift¹

IG IV 955. Syll. 804.

Ἐπὶ ἱερέως Πο(πλίου) Αἰλ(ίου) Ἀντιόχου.

Μ(ἄρκος Ἰούλιος Ἀπελλάς Ἰδριεὺς Μυλασεὺς μετ-
επέμφθη | ὑπὸ τοῦ θεοῦ, πολλάκις εἰς νόσους ἐνπίπτων καὶ
ἀπεψί|αις χρώμενος. κατὰ δὴ τὸν πλοῦν ἐν Αἰγείνῃ ἐκέλευσέν ||
5 με μὴ πολλὰ ὀργίζεσθαι. ἐπεὶ δὲ ἐγενόμην ἐν τῷ ἱερῷ, ἐ|κέ-
λευσεν ἐπὶ δύο ἡμέρας συναλύψασθαι τὴν κεφαλὴν, | ἐν αἷς
ὄμβροι ἐγένοντο· τυρὸν καὶ ἄρτον προλαβεῖν, σέλει|να μετὰ
θρίδακος· αὐτὸν δι' αὐτοῦ λοῦσθαι· δρόμῳ γυμνάζε|σθαι·
κιτρίου προλαμβάνειν τὰ ἄκρα, εἰς ὕδωρ ἀποβρέξαι· πρὸς ||
10 ταῖς Ἀκόαις ἐν βαλανείῳ προστρίβεσθαι τῷ τοίχῳ· περιπάτῳ
χρῆ|σθαι ὑπερώῳ, αἰώραις· ἀφῆ πηλώσασθαι· ἀνυπόδητον
περι|πατεῖν· πρὶν ἐνβῆναι ἐν τῷ βαλανείῳ εἰς τὸ θερμὸν
ὕδωρ, | οἶνον περιχίασθαι· μόνον λούσασθαι καὶ Ἀττικὴν
δοῦναι | τῷ βαλανεῖ· κοινῇ θῦσαι Ἀσκληπιῷ, Ἡπιόνη, Ἐλευ-
15 σεινίαις· || γάλα μετὰ μέλιτος προλαβεῖν. μιᾶ δὲ ἡμέρᾳ πιόν-
τος μου γά|λα μόνον εἶπεν „μέλι ἔμβαλλε εἰς τὸ γάλα, ἵνα
δύνηται διακό|πτειν“. ἐπεὶ δὲ ἐδεήθη τοῦ θεοῦ θᾶπτόν με
ἀπολύσαι, ὥμην (ν)ά|πυι καὶ ἄλσιν κεχρημένος ὅλος ἐξιέναι
κατὰ τὰς Ἀκόας ἐκ τοῦ | ἀβάτου, παιδάριον δὲ ἠγεῖσθαι
20 θυμιατήριον ἔχον ἀτμίζον || καὶ τὸν ἱερέα λέγειν „τεθεράπευσαι·
χρῆ δὲ ἀποδιδόναι τὰ ἴατρα“. | καὶ ἐποίησα ἃ εἶδον, καὶ
(κε)χρημένος μὲν τοῖς ἄλσι καὶ τῷ νάπυ|ι ὑγρῷ ἤλγησα,
λούμενος δὲ οὐκ ἤλγησα. ταῦτα ἐν ἐννέα ἡμέ|[ρ]αις, ἀφ' οὗ
ἤλθον. ἤφατο δέ μου καὶ τῆς δεξιᾶς χιρὸς καὶ τοῦ μαστοῦ· |
25 τῇ δὲ ἐξῆς ἡμέρᾳ ἐπιθύοντός μου φλόξ ἀναδραμοῦ||σα ἐπ-

¹) vgl. U. v. Wilamowitz-Möllendorff, *Isyllos von Epidauros* (Philog. Untersuchungen IX, 1886, s. 116 ff.). Hier übersetzung und erklärang. Nach Wil. a. a. O. s. 123 f. stammt diese inschrift aus der zeit des Antoninus Pius (138—161 n. Chr.). 22 Wil. χρει(ό)μενος. (ι)νάπυ|ι.

ἐφλευσε τὴν χεῖρα, ὡς καὶ φλυκταίνας ἐξανθῆσαι, μετ' ὀλίγον δὲ ὑγιῆς ἡ χεὶρ ἐγένετο. ἐπιμείναντί μοι ἀνηθον μετ' ἐλαίου χρήσασθαι πρὸς τὴν κεφαλαλγίαν εἶπεν· οὐ μὴν ἤλγουν τὴν κεφαλὴν. συνέβη οὖν φιλολογῆσαντί μοι συμπληρωθῆναι· χρησάμενος τῷ ἐλαίῳ ἀπηλ(λ)άγην τῆς κεφαλαλγίας. ἀναγαρ- 30
γαρίζεσθαι ψυχρῷ πρὸς τὴν σταφύλην — καὶ γὰρ περὶ τούτου παρεκάλεσα τὸν θεόν —, τὸ αὐτὸ καὶ πρὸς παρίσθμια. ἐκέλευσεν δὲ καὶ ἀναγράψαι ταῦτα. χάριν εἰδὼς καὶ ὑγιῆς γεγόμενος ἀπηλλάγην.

16

Der Brunnen des Asklepios|tempels
zu Pergamon

ARISTIDES¹, orationes, ed. G. Dindorf I, s. 413 f.:

πολλοὶ μὲν γὰρ τούτῳ λουσάμενοι ὀφθαλμοὺς ἐκομίσαντο, πολλοὶ δὲ πιόντες στέρνον ἰάθησαν καὶ τὸ ἀναγκαῖον πνεῦμα 5
ἀπέλαβον, τῶν δὲ πόδας ἐξώρθωσε, τῶν δὲ ἄλλο τι. ἤδη δέ τις πιὼν ἐξ ἀφώνου φωνὴν ἀφῆκεν, ὥσπερ οἱ τῶν ἀπορρήτων ὑδάτων πιόντες μαντικοὶ γιγνόμενοι. τοῖς δὲ καὶ αὐτὸ τὸ ἀρύτεσθαι ἀντ' ἄλλης σωτηρίας καθέστηκε. καὶ τοῖς τε δὴ νοσοῦσιν οὕτως ἀλεξιφάρμακον καὶ σωτήριόν ἐστι καὶ τοῖς 10
ὑγιαίνουσιν ἐνδιαιτωμένοις παντὸς ἄλλου χρήσιν ὕδατος οὐκ ἄμεμπτον ποιεῖ. πάντα γὰρ ἤδη μετὰ τοῦτο τὸ ὕδωρ γίγνεται πειρωμένοις, οἷον εἴ τις μετὰ ἀνθοσμίαν οἶνον τῶν ἐξεστηκότων τινὰ πίνοι. μόνον δὲ τοῦτο τὸ αὐτὸ νοσοῦσι καὶ ὑγιαίνουσιν ὁμοίως ἡδιστον καὶ λυσιτελέστατον ἑκατέροις τε καὶ συναμ- 15
φοτέροις ἐστί, καὶ οὐτ' ἂν γάλα παραβάλοις οὐτ' ἂν οἶνον ποθήσαιοι, ἀλλ' ἐστὶν ὥσπερ Πίνδαρος τὸ νέκταρ ἐποίησεν αὐτόχυτον, πότιμον θεία τινὶ κράσει κεκραμένον ἀρκούντως.

17

Asklepios und Serapis als Gebieter über
Wind und Wellen

ARISTIDES, Λαλιὰ εἰς Ἀσκλήπιον, anfang, nach B. Keil II, 1898; s. 334, § 1:

Ὡ πολλὰ δὴ πολλάκις ἐν νυξί τε καὶ ἡμέραις ἰδία τε 5
καὶ δημοσία κληθεὶς ὑφ' ἡμῶν, Ἀσκληπιέ δεσποτα, ὡς ἀσμένοις καὶ ὑπερποθοῦσιν ἔδωκας ἡμῖν οἶον ἐκ πελάγους

¹) geb. 129 n. Chr. zu Adriani in Mysien, gest. um 189. Er wirkte hauptsächlich in Smyrna.

πολλοῦ καὶ κατηφείας λιμένος τε λαβέσθαι γαληνοῦ καὶ προσειπεῖν τὴν κοινὴν τῶν ἀνθρώπων ἐστίαν, ἧς ἀτέλεστος μὲν οὐδεὶς δῆπου τῶν ὑφ' ἡλίῳ, δυσχυρίσασθαι δὲ ἔστιν ὡς Ἑλλήνων γε οὐδεὶς τῷ πλείῳ μέχρι τοῦδε ἀπέλαυσεν.

⁵ s. 335, § 4:

Ἄσκληπιοῦ δυνάμεις μεγάλαι τε καὶ πολλαί, μάλλον δ' ἅπασαι, οὐχ ὅσον ὁ τῶν ἀνθρώπων βίος χωρεῖ.

s. 337, § 10:

ἤδη τοίνυν τινῶν ἤκουσα λεγόντων ὡς αὐτοῖς πλέουσι
¹⁰ καὶ θορυβουμένοις φανείς ὁ θεὸς χεῖρα ὤρεξεν, ἕτεροι δὲ γε φήσουσιν ὡς πράγματα ἅττα κατώρθωσαν ὑποθήκαις ἀκολουθήσαντες τοῦ θεοῦ· οὐδὲ ταῦτα ἀκούειν μάλλον ἢ λέγειν ἔχομεν πεπειραμένοι. ὅσα δ' αὐτῶν οἶόν τε ἀπομνημονεῦσαι, ἐν τοῖς ἱεροῖς καὶ ταῦτα ἔνεστι λόγοις.

¹⁵ Εἰς Σάραπιν s. 361, § 30:

ἐμοὶ δ' ἐγχειροῦντι λέγειν ἀπέραντον ἡμερῶν πλῆθος ἐπιρρυέν ἀτέλεστον ὁμοίως ἔξει τὸν κατάλογον. οὐδὲ γὰρ ἔστηκεν αὐτοῦ τὰ ἔργα οὐδὲ τοσαῦτά ἐστιν ὅποσα γέγονεν, ἀλλ' ἐφ' ἡμέρα καὶ νυκτὶ πρόσσεισιν ἄλλα ἐπ' ἄλλοις. καὶ
²⁰ ὡσπερ τοῦ παντὸς αἰῶνος καθ' ἡμέραν ἐκάστην προϊόντος οὐκ ἔστιν εἰπεῖν τὸ ἀπανηλωμένον, ἀλλ' αἰεὶ τὸ ἴσον λείπεται, οὕτως οὐδ' ὧν ὁ θεὸς ἔργων ἐργάζεται οὐκ ἔνεστιν εἰπεῖν πότερ' ἢ εἰλήφραμέν ἐστι τὰ πλείῳ ἢ τὰ μέλλοντα ἔσεσθαι· τοσαῦτα γίγνεται.

²⁵ s. 362, § 33. 34:

ὦ τὴν καλλίστην ὧν ἐφορᾶς κατέχων πόλιν, ἧ σοὶ τὴν δι' ἔτους πανήγυριν πληροῖ, ὧ κοινὸν ἅπασιν ἀνθρώποις φῶς, ἡμῖν τε δὴ πρόωγν περιφανῶς γενόμενος, ὅτε ἐπιρρεούσης τῆς θαλάττης καὶ πολλῆς πάντοθεν αἰρομένης καὶ οὐδενὸς ὄρω-
³⁰ μένου πλήν τοῦ μέλλοντος καὶ σχεδὸν ἤδη παρόντος ὀλέθρου χεῖρα ἀντάρας οὐρανόν τε κεκρυμμένον ἐξέφηνας καὶ γῆν ἔδωκας ἰδεῖν καὶ προσορμίσασθαι, τοσοῦτον παρ' ἐλπίδα ὡστ' οὐδ' ἐπιβᾶσι πίστις ἦν. § 34: τούτων τε δὴ σοὶ πολλὴ χάρις, ὧ πολυτίμητε, καὶ τὰ νῦν μὴ πρόες με, ἀλλ' ἀνάσωσον βε-
³⁵ βαίως, τόν τε ὕμνον τόνδε ὡς ἐν τοιούτοις πεποιημένον προσοῦ φαιδρῶς, χαριστήριον μὲν ἐκείνων τῶν ἔμπροσθεν, ἱκετηρίαν δὲ καὶ παράκλησιν περὶ τῶν μελλόντων, ἡδίῳ καὶ βελτίῳ τῶν παρόντων γενέσθαι.

Ἱερῶν λόγων B, ed. Keil s. 397, § 11 ff.:

⁴⁰ Πόθεν οὖν τις ἄρξεται, πολλῶν τε καὶ παντοίων ὄντων καὶ ἅμα οὐκ ἐν μνήμῃ πάντων πλήν γε δὴ τῆς χάριτος τῆς ὑπὲρ αὐτῶν; ἔπεμψέ με εἰς Χίον φήσας πέμπειν καθάρσεως ἔνεκα. ἀπῆειμεν οὖν τὴν ἐπὶ Σμύρνης, καὶ μάλα ἐν ἀηδία

ποιούμενοι καὶ νομίζοντες ἄνευ προστάτου γίνεσθαι καὶ ὡς ἀληθῶς ἐφ' ἡμῶν αὐτῶν πλεῖν, ἐπειδὴ τοῦ ἱεροῦ ἐγιγνόμεθα ἔξω. ὃν μὲν οὖν τρόπον ἅπαντες ἐξεπλάγησαν ἐν τῇ Σμύρνῃ, ὡς εἶδον φανέντα παρ' ἐλπίδας αὐτοῖς, τί τις ἂν λέγοι; ὡς δ' ἐγενόμεθα ἐν Κλαζομεναῖς, ἐδόκει χρῆναι περαιώσασθαι 5 εὐθὺ Φωκαίας. καὶ ἐπειδὴ ἦμεν περὶ τὰς νήσους Δρυμοῦσσαν καὶ Πήλην, αὖρα τις εὗρου ὑπήρχετο καὶ περαιτέρω προϊόντων εὗρος ἤδη λαμπρὸς καὶ τέλος ἐξερράγη πνεῦμα ἐξαίσιον. καὶ τὸ πλοῖον ἐκ πύρας ἀρθὲν ἐπὶ πρύμναν ὠκλασεν καὶ μικροῦ κατέδυ· ἔπειτα ἐπεκλύζετο ἔνθεν καὶ ἔνθεν· ἔπειτα ἀπεστράφη 10 ἔξω πρὸς τὸ πέλαγος. ἰδρῶς δὲ καὶ θόρυβος ναυτῶν καὶ βοαὶ πᾶσαι τῶν ἐμπλεόντων — συνέπλεον γὰρ δὴ καὶ τῶν ἐπιτηδείων τινές —, ἐμοὶ δὲ τοσοῦτον ἤρκεσεν εἰπεῖν· ὦ Ἄσκληπιέ· πολλὰ δὲ καὶ παντοῖα κινδυνεύσαντες καὶ τέλος περὶ αὐτὴν τὴν καταγωγὴν μυριάκις ἀνατραπέντες καὶ ἀπ- 15 ωσθέντες καὶ πολλὴν ἀγωνίαν τοῖς ὀρώσι παρασχόντες διεσώθημεν ἀγαπητῶς καὶ μόλις. ἐπεὶ δὲ νύξ ἦκεν, τὴν τε κάθαρσιν ὁ θεὸς κελεύει ποιῆσθαι, σημήνας ἀφ' ὧν — καὶ ἐγένετο μέντοι οὐδὲν ἐλάττων ἢ ὑπὸ ἐλλεβόρου, ὡς ἔφασκον οἱ τούτου ἔμπειροι, ἅτε καὶ ὑπὸ τοῦ κλυδωνίου πάντων κεκινημένων —, 20 καὶ φράζει δὴ τὸ πᾶν, ὡς εἰμαρμένον τε εἶη ναυαγῆσαί μοι, καὶ τούτου ἄρα εἴνεκα καὶ ταῦτα συμβαίη καὶ νῦν ἔτι δέοι ὑπὲρ ἀσφαλείας καὶ τοῦ παντάπασιν ἐκπλῆσαι τὸ χρεῶν ἐμβάντα εἰς λέμβον ἐν τῷ λιμένι οὕτω ποιῆσαι· ὡς τὸν μὲν λέμβον ἀνατραπῆναι καὶ καταδῦναι, αὐτὸν δὲ ἐξάραντός τινος 25 ἐξενεχθῆναι πρὸς τὴν γῆν· ἐν γὰρ τούτῳ τελεῖσθαι τὰ ἀναγκαιᾶ. ἐποιοῦμεν ταῦτα ἄσμενοι δηλονότι. καὶ πᾶσι δὴ θαυμαστὸν ἐδόκει τὸ σόφισμα τῆς ναυαγίας ἐπ' ἀληθινῷ τῷ κινδύνῳ γενόμενον. οὐ δὴ καὶ ἔγνωμεν ὅτι κακὸν τοῦ πελάγους ἄρα αὐτὸς ὁ σεσωκῶς ἦν. ἐπιθήκη δὲ τῆς εὐεργεσίας ἢ 30 κάθαρσις. μετὰ δὲ ταῦτα κατεῖχεν ἐν τῇ Φωκαίᾳ, θαυμαστά οἷα σημαίνων οὐ μόνον εἰς τὸ σῶμα ἔχοντα, ἀλλὰ καὶ ἄλλα πολλὰ ἐπὶ πολλοῖς.

18

Dämonenaustreibung bei den Indern

PHILOSTRATUS¹, vita des Apollonius von Tyana, III₃₈ (Didot, Paris 1849, s. 65f).

Μεταξὺ δὲ τῶν λόγων τούτων ἐφίσταται τοῖς σοφοῖς ὁ ἄγγελος Ἰνδοῦς ἄγων σωτηρίας δεομένους. καὶ παρῆγε γύναιον 5

¹) um 170—250 n. Chr. Apollonius lebte im 1. jahrh. n. Chr. Sein leben ist um 200 n. Chr. im auftrag der Julia Domna von Philostratus beschrieben worden. Tyana liegt im südlichen teil von Kappadocien.

ἱκετεῦον ὑπὲρ παιδός, ὃν ἔφασκε μὲν ἑκαταίδεκα ἔτη γεγονέναι,
 δαιμονᾶν δὲ δύο ἔτη, τὸ δ' ἦθος τοῦ δαίμονος εἴρωνα εἶναι
 καὶ ψεύστην. ἐρομένου δὲ τινος τῶν σοφῶν, ὁπόθεν λέγοι
 ταῦτα, „τοῦ παιδὸς τούτου“, ἔφη, „τὴν ὄψιν εὐπρεπεστέρου
 5 ὄντος ὁ δαίμων ἐρᾶ καὶ ξυγχωρεῖ αὐτῷ νοῦν ἔχειν, οὐδ' ἐς
 διδασκάλου βαδίσαι ἐᾶ ἢ τοξότου, οὐδ' οἴκοι εἶναι, ἀλλ' ἐς
 τὰ ἔρημα τῶν χωρίων ἐκτρέπει, καὶ οὐδὲ τὴν φωνὴν ὁ παῖς
 τὴν ἑαυτοῦ ἔχει, ἀλλὰ βαρὺ φθέγγεται καὶ κοῖλον, ὥσπερ οἱ
 ἄνδρες, βλέπει δ' ἑτέροις ὀφθαλμοῖς μᾶλλον ἢ τοῖς ἑαυτοῦ.
 10 καὶ γὰρ μὲν ἐπὶ τούτοις κλάω τε καὶ ἑμαυτὴν δρύπτω καὶ νο-
 θεῖω τὸν υἱόν, ὁπόσα εἰκός, ὁ δ' οὐκ οἶδέ με. διανοουμένης
 δὲ μου τὴν ἐνταῦθ' ὁδόν (τουτὶ δὲ πέρυσι διενοήθη), ἐξηγό-
 ρησεν ὁ δαίμων ἑαυτὸν ὑποκριτῆ χρώμενος τῷ παιδί, καὶ
 δῆτ' ἔλεγεν εἶναι μὲν εἶδωλον ἀνδρός, ὃς πολέμῳ ποτ' ἀπ-
 15 ἔθανεν, ἀποθανεῖν δ' ἐρῶν τῆς ἑαυτοῦ γυναικός· ἐπεὶ δ' ἡ
 γυνὴ περὶ τὴν εὐνήν ὕβρισε τριταίου κειμένου γαμηθεῖσα ἑτέρῳ,
 μισῆσαι μὲν ἐκ τούτου τὸ γυναικῶν ἐρᾶν, μεταρρυῆναι δ' ἐς
 τὸν παῖδα τοῦτον. ὑπισχνεῖτο δέ, εἰ μὴ διαβάλλοιμ' αὐτὸν
 πρὸς ὑμᾶς, δώσειν τῷ παιδί πολλά ἐσθλά καγαθὰ. ἐγὼ μὲν
 20 δὴ ἔπαθόν τι πρὸς ταῦτα, ὁ δὲ διάγει με πολὺν ἤδη χρόνον
 καὶ τὸν ἑμὸν οἶκον ἔχει μόνος οὐδὲν μέτριον οὐδ' ἀληθῆς
 φρονῶν.“ ἤρετο οὖν ὁ σοφὸς πάλιν, εἰ πλησίον εἴη ὁ παῖς,
 ἢ δ' οὐκ ἔφη· πολλά μὲν γὰρ ὑπὲρ τοῦ ἀφικέσθαι αὐτὸν
 πρᾶξαι, „ὁ δ' ἀπειλεῖ κρημνοὺς καὶ βάραθρα καὶ ἀποκτενεῖν
 25 μοι τὸν υἱόν, εἰ δικαζοίμην αὐτῷ δεῦρο.“ „θάρσει“, ἔφη ὁ
 σοφός, „οὐ γὰρ ἀποκτενεῖ αὐτὸν ἀναγνοὺς ταῦτα“, καὶ τιν'
 ἐπιστολὴν ἀνασπάσας τοῦ κόλπου ἔδωκε τῇ γυναικί, ἐπέσταλτο
 δ' ἄρ' ἡ ἐπιστολὴ πρὸς τὸ εἶδωλον ξὺν ἀπειλῇ καὶ ἐκπλήξει.

19

Heilung eines Lahmen, eines Blinden,
 eines Mannes mit einer gelähmten Hand
 bei den Indern

5 PHILOSTRATUS, vita des Apollonius von Tyana III₃₉ (Didot, Paris 1849, s.66)

Καὶ μὴν καὶ χωλεύων τις ἀφίκετο γεγονώς μὲν ἤδη
 τριάκοντα ἔτη, λεόντων δὲ θηρατῆς δεινός, ἐμπεπτωκότος δ'
 αὐτῷ λέοντος ὠλισθήκει τὸν γλουτὸν καὶ τοῦ σκέλους ἑτέρως
 εἶχεν. ἀλλ' αἱ χεῖρες αὐτῷ καταψῶσαι τὸν γλουτὸν ἐς ὀρθὸν
 10 τοῦ βαδίσματος ὁ νεανίας ἦλθε.

καὶ ὀφθαλμῶ δὲ τις ἐρρυηκῶς ἀπῆλθε πᾶν ἔχων τοὺν
 αὐτοῖς φῶς.

καὶ ἄλλος τὴν χεῖρα ἀδρανῆς ὦν ἐγκρατῆς ὤχετο.

20

Dämonenbeschwörung durch Apollonius
von Tyana in AthenPHILOSTRATUS, vita des Apollonius von Tyana, IV₂₀ (Didot, 1849, s. 79 f.):

Διαλεγομένου δ' αὐτοῦ περὶ τοῦ σπένδειν παρέτυχε μὲν
 τῷ λόγῳ μειράκιον τῶν ἀβρῶν οὕτως ἀσελγῆς νομιζόμενον,
 ὡς γενέσθαι ποτὲ καὶ ἀμαξῶν ἄσμα, πατρὶς δ' αὐτῷ Κέρκυρα
 ἦν καὶ ἐς Ἀλκίνοον ἀνέφερε τὸν ξένον τοῦ Ὀδυσσεῶς τὸν
 Φαίακα. καὶ διήκει μὲν ὁ Ἀπολλώνιος περὶ τοῦ σπένδειν,
 ἐκέλευε δὲ μὴ πίνειν τοῦ ποτηρίου τούτου, φυλάττειν δ' αὐτὸ ¹⁰
 τοῖς θεοῖς ἄχραντόν τε καὶ ἄποτον. ἐπεὶ δὲ καὶ ὧτα ἐκέλευσε
 τῷ ποτηρίῳ ποιῆσθαι καὶ σπένδειν κατὰ τὸ οὔς, ἀφ' οὗ
 μέρους ἦκιστα πίνουσιν ἄνθρωποι, τὸ μειράκιον κατεσκέδασε
 τοῦ λόγου πλατύν τε καὶ ἀσελγῆ γέλωτα. ὁ δ' ἀναβλέψας ἐς
 αὐτὸ „οὐ σὺ“, ἔφη, „ταῦθ' ὑβρίζεις ἀλλ' ὁ δαίμων, ὃς ἐλαύνει ¹⁵
 σε οὐκ εἰδότα.“ ἐλελήθει δ' ἄρα δαιμονῶν τὸ μειράκιον·
 ἐγάλα τε γὰρ ἐφ' οἷς οὐδεὶς ἕτερος καὶ μετέβαλλεν ἐς τὸ
 κλάειν αἰτίαν οὐκ ἔχον, διελέγετό τε πρὸς ἑαυτὸν καὶ ἦδεν.
 καὶ οἱ μὲν πολλοὶ τὴν νεότητά σκιρτῶσαν ᾤοντο ἐκφέρειν
 αὐτὸ ἐς ταῦτα, ὁ δ' ὑπεκρίνετο ἄρα τῷ δαίμονι, καὶ ἐδόκει ²⁰
 παροινεῖν, ἃ ἐπαρῶνει τότε. ὀρῶντός τ' ἐς αὐτὸ τοῦ Ἀπολλω-
 νίου, δεδοικότως τε καὶ ὀργίλως φωνᾶς ἠφίει τὸ εἶδωλον.
 ὅποσαι καιομένων τε καὶ στρεβλουμένων εἰσὶν, ἀφέξεσθαί τε
 τοῦ μειρακίου ὦμνυ καὶ μηδενὶ ἀνθρώπων ἐμπεσεῖσθαι. τοῦ
 δ' οἷον δεσπότης πρὸς ἀνδράποδον ποικίλον πανοῦργόν τε καὶ ²⁵
 ἀναιδῆ καὶ τὰ τοιαῦτα ξὺν ὀργῇ λέγοντος καὶ κελεύοντος
 αὐτῷ ξὺν τεκμηρίῳ ἀπαλλάττεσθαι, „τὸν δεῖνα“, ἔφη, „κατα-
 βαλῶ ἀνδριάντα“, δείξας τινὰ τῶν περὶ τὴν Βασίλειον στοάν,
 πρὸς ἣ ταῦτ' ἐπράττετο. ἐπεὶ δ' ὁ ἀνδριάς ὑπεκινήθη πρῶτον,
 εἴτ' ἔπεσε, τὸν μὲν θόρυβον τὸν ἐπὶ τούτῳ καὶ ὡς ἐκρότησαν ³⁰
 ὑπὸ θαύματος τί ἂν τις γράφοι; τὸ δὲ μειράκιον ὥσπερ
 ἀφυπνίσαν τοὺς τ' ὀφθαλμοὺς ἔτριψε καὶ πρὸς τὰς αὐγὰς
 τοῦ ἡλίου εἶδεν, αἰδῶ τ' ἐπεσπάσατο πάντων ἐς αὐτὸ ἐστραμ-
 μένων, ἀσελγῆς τ' οὐκέτ' ἐφαίνετο, οὐδ' ἄτακτον βλέπον, ἀλλ'
 ἐπανήλθεν ἐς τὴν ἑαυτοῦ φύσιν μείον οὐδὲν ἢ εἰ φαρμακο- ³⁵
 ποσία ἐκέχρητο, μεταβαλόν τε τῶν χλανιδίων καὶ ληδίων καὶ
 τῆς ἄλλης συβαρίδος ἐς ἔρωτα ἦλθεν αὐχμοῦ καὶ τρίβωνος
 καὶ ἐς τὰ τοῦ Ἀπολλωνίου ἦθη ἀπεδύσατο.

21

Totenerweckung durch Apollonius von Tyana
in RomPHILOSTRATUS, vita des Apollonius von Tyana IV₄₅ (Didot, 1849, s. 93 f.)

5 Κάκεινο Ἀπολλωνίου θαῦμα. κόρη ἐν ὥρᾳ γάμου τεθνάναι
 ἐδόκει καὶ ὁ νυμφίος ἠκολούθει τῇ κλίνῃ βοῶν ὅποσα ἐπ'
 ἀτελεῖ γάμῳ, ξυνωλυφύρετο δὲ καὶ ἡ Ῥώμη. καὶ γὰρ ἐτύγχα-
 νεν οἰκίας ἢ κόρη τελούσης ἐς ὑπάτους. παρατυχῶν οὖν ὁ
 Ἀπολλώνιος τῷ πάθει „κατάθεσθε“, ἔφη, „τὴν κλίνην· ἐγὼ
 10 γὰρ ὑμᾶς τῶν ἐπὶ τῇ κόρῃ δακρύων παύσω.“ καὶ ἅμ' ἤρετο,
 ὅ τι ὄνομα αὐτῇ εἴη. οἱ μὲν δὴ πολλοὶ ᾤοντο λόγον ἀγο-
 ρεύσειν αὐτόν, οἳοι τῶν λόγων οἱ ἐπικήδειοί τε καὶ τὰς ὀλο-
 φύρσεις ἐγείροντες, ὁ δ' οὐδὲν ἄλλ' ἢ προσαψάμενος αὐτῆς
 καὶ τι ἀφανῶς ἐπειπὼν ἀφύπνισε τὴν κόρην τοῦ δοκοῦντος
 15 θανάτου, καὶ φωνὴν θ' ἢ παῖς ἀφῆκεν, ἐπανῆλθέ τ' ἐς τὴν
 οἰκίαν τοῦ πατρός, ὥσπερ ἡ Ἀλκηστις ὑπὸ τοῦ Ἡρακλέους
 ἀναβιωθεῖσα. δωρουμένων δ' αὐτῷ τῶν συγγενῶν τῆς κόρης
 μυριάδας δεκαπέντε φερνὴν ἔφη ἐπιδιδόναι αὐτὰς τῇ παιδί.
 καὶ εἴτε σπινθῆρα τῆς ψυχῆς εὔρεν ἐν αὐτῇ, ὃς ἐλελήθει τοὺς
 20 θεραπεύοντας (λέγεται γὰρ ὡς ψεκάζοι μὲν ὁ Ζεὺς, ἢ δ'
 ἀτμίζοι ἀπὸ τοῦ προσώπου), εἴτ' ἀπεσβηκυῖαν τὴν ψυχὴν
 ἀνέθαλψέ τε καὶ ἀνέλαβεν, ἄρρητος ἢ κατάληψις τούτου γέγονεν
 οὐκ ἔμοι μόνῳ, ἀλλὰ καὶ τοῖς παρατυχοῦσιν.

22

Zauberformeln

A. DIETERICH, Abraxas, 1891, s. 167 ff., aus: βίβλος ἱερὰ ἐπικαλουμένη
μονὰς ἢ ὀγδοῇ Μωυσέως περὶ τοῦ ὀνόματος τοῦ ἁγίου¹VI₃₀ (Dieterich, a. a. O. s. 188):

5 ἐν δαιμονιζομένῳ εἴπης τὸ ὄνομα προσάγων
 τῇ ῥινὶ αὐτοῦ θεῖον καὶ ἄσφαλον. εὐθέως λαλήσει
 καὶ ἀπελεύσεται.

Dieterich, a. a. O. s. 189, z. 11 ff.:

10 εἰ ἂν θέλῃς ὄφιν ἀποκτεῖναι, λέγε· ἵστηθι,
 ὅτι σὺ εἶ ὁ Ἀφύφισ² καὶ λαβὼν βᾶιν χλωρὰν καὶ

¹) nach Dieterich, a. a. O. s. 154 ff. nach dem Leidener papyrus und anderen papyri herausgegeben. Der papyrus geht auf den anfang des 4. jahrhunderts n. Chr. zurück, der inhalt bis etwa in die erste hälfte des 2. jahrhunderts n. Chr. ²) Die schlange Apophis der Aegypter, die feindin des sonnengottes.

τῆς καρδίας κρατήσας σχίσον εἰς δύο ἐπιλέγων
τὸ ὄνομα ζ' καὶ εὐθέως σχισθήσεται ἢ ῥαγήσεται.

Dieterich, a. a. O. s. 190, z. 5 ff. (VII₁₅):

ἔγερσις σώματος νεκροῦ· ὀρχίζω σε, πνεῦμα
ἐν ἀέρι φοιτῶμενον, εἴσελθε, ἐνπνευμάτωσον,
δυναμῶσον, διαέγειρον τῇ δυνάμει τοῦ αἰωνίου
θεοῦ τόδε τὸ σῶμα καὶ πυρὶ πατείτω ἐπὶ τόνδε
τὸν τόπον, ὅτι ἐγὼ εἰμι ὁ ποιῶν τῇ δυνάμει τοῦ
[Θ]αῦθ ἁγίου θεοῦ.' λέγε τὸ ὄνομα.

5

Dieterich, a. a. O. s. 190, z. 19 ff. (VII₂₅):

δεσμόλυτον· κλυθί μοι, ὁ χρηστός, ἐν βασά-
νοις, βοήθησον ἐν ἀνάγκαις, ἐλεήμων ἐν ὥραις
βιαίτοις, πολὺ δυνάμενος ἐν κόσμῳ, ὁ κτίσας τὴν
ἀνάγκην καὶ τιμωρίαν καὶ τὴν βάσανον ἰβνμ.¹ ζ' ²
ζ' ζ' ἦ³ λέγε τοῦ ἡλίου, ὄνομα ὅλον ἀπὸ τοῦ
ἀχεβυκρώμ. ἄλυθῆτω πᾶς δεσμός, πᾶσα βία, ῥα-
γήτω πᾶς σίδηρος, πᾶν σχοίνιον, πᾶς ἰμάς, πᾶν
ἄμμα, πᾶσα ἄλυσις ἀνοιχθήτω καὶ μηδεὶς με κατα-
βιάσαιτο, ὅτι ἐγὼ εἰμι' — λέγε τὸ ὄνομα.

10

15

¹) vielleicht: ἰβημ oder ἰβειμ, nach D. vielleicht ἰαλδαβαειμ.

²) nach D. = σύρισον ³) nach D. = ὀκτάκις.

A. Marcus u. E. Weber's Verlag, Bonn

TABVLAE IN VSVM SCHOLARVM

EDITAE SVB CVRA
IOHANNIS LIETZMANN

Wie die Sammlung der „Kleinen Texte für theologische und philologische Vorlesungen und Uebungen“ es sich zur Aufgabe stellt, Quellenschriften von geringem Umfang in einer Form und Ausstattung vorzulegen, die sie zur Grundlage des wissenschaftlichen Unterrichts geeignet erscheinen läßt so sind diese Tafelwerke dazu bestimmt, das für die historisch-philologischen Fächer wichtigste Anschauungsmaterial in einer Gestalt zu bieten, welche technisch allen Anforderungen der Wissenschaft entspricht und dabei doch einen für den Studenten erschwinglichen Preis anzusetzen gestattet. Denn es ist allerdings für den akademischen Unterricht von höchster Bedeutung, daß der Lernende auch die für die Schulung seines Auges bedeutsamen Lehrmittel selbst besitzt und sie nicht nur gelegentlich auf den Bibliotheken oder in den Museen zu Gesichte bekommt. Der Preis von ca. 6 Mark für das gebundene Exemplar wird deshalb möglichst beibehalten werden.

Erschienen sind:

- I. SPECIMINA CODICVM GRAECORVM VATICANORVM collegerunt PIVS FRANCHI DE' CAVALIERI et IOHANNES LIETZMANN. 1910. XVI S. 50 Tafeln in Lichtdruck. Geb. in Leinenband 6 M. Auf Karton gedruckt in Ganzpergament 12 M. **Eine Auswahl von meist datierten griechischen Handschriften des IV. bis XVI. Jahrhunderts der Bibl. Vaticana.**

Diese Sammlung bietet Material zum Studium der griechischen Handschriften-Paläographie aus den reichen für

diesen Zweck bisher noch nicht benutzten Schätzen der Vaticana. 7 Tafeln zeigen die wichtigsten Uncialtypen vom IV. bis X. Jahrhundert. Auf eine Probe der Minuskelkursive saec. VIII./IX. folgt dann die Entwicklung der Minuskelschrift vom IX. bis XVI. Jahrhundert fast durchweg an datierten, vielfach auch lokalisierten Handschriften gezeigt. Das IX. Jahrhundert ist durch 4, das X. durch 6, XI. durch 9, XII. durch 5, XIII. durch 7, XIV. durch 4, XV. und XVI. durch je 3 Tafeln vertreten. Darunter befinden sich 5 Proben der unteritalischen Schrift vom X.—XIII. Jahrhundert.

Aus den Besprechungen von Nr. 1:

Eine hochwillkommene Gabe in meisterhafter Ausführung, von der eine Belebung des Interesses und des Verständnisses für Handschriftenforschung in den Kreisen der Studierenden sicher ausgehen wird.

THEOLOGISCHE LITERATURZEITUNG 1911, Nr. 6.

Ein ausgezeichnetes und außerordentlich billiges Hilfsmittel zum Studium der griechischen Paläographie.

BIBL. ZEITSCHRIFT 1911, Heft 1.

Die gut ausgeführten Schrifttafeln beginnen mit Proben des 4. bis 6. Jahrhunderts n. Chr., zeigen die verschiedenartigen Schrifttypen bis zum Jahre 1565 und gewähren somit ein willkommenes Hilfsmittel für philologische und theologische Seminare auf dem Gebiete der griechischen Paläographie.

„LITERARISCHES ZENTRALBLATT“ 1911, Nr. 11.

Das Buch ist allen Freunden griechischer Handschriftenkunde angelegentlichst zu empfehlen. Wer es sorgsam durchstudiert, wird sich große Leichtigkeit im Lesen der Kodizes erwerben.

„STIMMEN AUS MARIA-LAACH“ 1911, Heft 2.

Jeder, der sich mit griechischer Paläographie befassen muß, Lehrer sowohl wie Schüler, wird den beiden Gelehrten Dank wissen, daß sie in den „SPECIMINA“ ein so billiges und bequemes Hilfsmittel zum praktischen Studium geschaffen haben. Weiterer Empfehlung bedarf das Werk nicht. Es empfiehlt sich selber.

„LITERARISCHER HANDWEISER“ 1911, Nr. 4.

L'album, d'une exécution matérielle parfaite, d'un format commode, est destiné à l'enseignement de la paléographie grecque.

„REVUE DES ETUDES ANCIENNES“.

Unter diesen verbindet keine mit so niedrigem Preise eine gleiche Reichhaltigkeit, keine vermag also in gleichem Maße ihren Zweck zu erfüllen. Dies neue Hilfsmittel bedeutet einen großen Fortschritt.

„WOCHENSCHRIFT FÜR KLASSISCHE PHILOLOGIE“

Berlin, 19. 12. 10, Nr. 51.

La scelta giudiziosa, l'accurata esecuzione, la sobria e precisa illustrazione, e il mite prezzo sono tutti eccellenti requisiti per assicurare il successo di questa pregevole et utile raccolta.

„LA CVLTVRA“ Anno 1910, Nr. 19.

Da kommt die höchst saubere Arbeit von PIUS FRANCHI DEI CAVALIERI und JOHANNES LIETZMANN, welche zu einem erstaunlich billigen Preis 50 wohlgelungene Tafeln und eine lehrreiche Einleitung in lateinischer Sprache darbietet, gerade recht. Die Reproduktionsmethode mittelst Photographie und Lichtdruck hat sich auch dieses Mal glänzend bewährt, jedes Fleckchen und jedes Strichelchen sind wiedergegeben, so daß der Leser glauben kann, er habe die Originale selbst vor sich.

„ZEITSCHRIFT FÜR DAS GYMNASIALWESEN“

Nous avons trouvé ces reproductions excellentes. — — —
Le prix modique auquel se vend l'ouvrage, relié, le met à la portée de tous. „ECHOS D'ORIENT“, Janvier 1911 (14. année),

Die Wiedergabe der einzelnen Seiten ist ganz vorzüglich. jeder Strich, jedes Häkchen, jeder Punkt sind deutlich zu erkennen. Die Auswahl ist so getroffen, daß viele Schrifttypen zur Anschauung kommen.

„LITERATURBERICHT FÜR THEOLOGIE“ Nr. 6, März 1911.

Le prix de ce beau volume est modique et le met à la portée de tous.

LE MUSÉE BELGE 1910, Nov.

2. POPYRI GRAECAE BEROLINENSES collegit
GVILELMVS SCHVBART. 50 Tafeln in Lichtdruck.
Geb. in Leinenband 6 M., in Ganzpergament 12 M.
**Auswahl von Urkunden und literarischen Papyri
des Berliner Museums.**

Auf 50 Lichtdrucktafeln werden nahezu 80 Papyrustexte vollständig oder in Proben wiedergegeben und damit die Hauptzüge der Schriftentwicklung vom Ende des 4. Jahrh. v. Chr. bis zum Beginn des 8. Jahrh. n. Chr. vor Augen geführt. Urkunden, Briefe und literarische Stücke sind ohne Sonderung nach Sachgruppen lediglich nach der Zeitfolge geordnet, wobei den literarischen Texten freilich nur durch Schätzung ihr Platz angewiesen werden kann. Den Hauptzweck, Material zur Einarbeitung in die Paläographie zu bieten, unterstützen die den Tafeln vorausgehenden Textbogen, die für jeden Papyrus Herkunft, Zeit, Inhalt und eventuell die erfolgte Publikation notieren und in beträchtlichem Umfange auch Abschriften der griechischen Texte beifügen, um dem Anfänger die unentbehrliche Hilfe, dem Vorgesrittenen die Nachprüfung an die Hand zu geben. Eine Gruppierung der Papyri nach der Schwierigkeit für die Entzifferung wird vorangeschickt, um den Lernenden auf den rechten Weg zu führen. Neben dem pädagogischen Gesichtspunkte wird das Werk als ein bequemes paläographisches Nachschlagebuch dienen können. Soweit die maßgebenden paläographischen Ziele es zulassen, wird darauf Bedacht genommen, auch inhaltlich wertvolle Stücke abzubilden, so daß die bekanntesten Papyri der Berliner Sammlung fast ausnahmslos vertreten sind.

A. Marcus & E. Weber's Verlag, Bonn.

Allgemeine Religionsgeschichte

VON

Conrad von Orelli

Dr. phil. et theol., ord. Prof. d. Theol. in Basel

2. Auflage in 2 Bänden

Jeder Band in ungefähr 5 Lieferungen zu je 2 Mark

Von den modernen größeren Werken aus dem Gebiete der Religionsgeschichte ist das Orellische das einzige, welches den gesamten Stoff in einheitlicher Bearbeitung bietet. Das Werk hat in erster Linie die Bedürfnisse der Studierenden und Pfarrer im Auge, ist aber so eingerichtet, daß jeder Gebildete daraus ohne Mühe ein lebendiges Bild der einzelnen Religionen gewinnen kann, was dem Verfasser bei der weit verbreiteten Teilnahme, welche die allgemeine Religionsgeschichte heute findet, von besonderer Wichtigkeit schien, da erst bei wirklich historischem Verständnis der richtige Maßstab zur Beurteilung der einzelnen Erscheinungen vorhanden sein kann.

Die Darstellung hält in der jetzt erscheinenden zweiten Auflage im allgemeinen die gleichen Grenzen inne, welche sich bei der ersten Auflage bewährt haben, doch werden eine Anzahl Kapitel in neuer Redaktion geboten und Erweiterungen da vorgenommen, wo seit dem Erscheinen der ersten Auflage neues Material von Belang hinzugekommen ist. Infolgedessen empfahl sich die Teilung in zwei Bände. Jeder derselben erhält sein besonderes Register.

Band 1 umfaßt außer der orientierenden Einleitung die Religionen der Chinesen und Japaner sowie der übrigen mongolischen Völker. Ferner die Religion der alten Ägypter, dann die der Babylonier und Assyrer, an welche sich die der Westsemiten, Aramäer, Kanaanäer usw. anreihen, mit Berücksichtigung ihrer Verhältnisse zur Religion Israels und zum Christentum. Ferner wird hier behandelt der Manichäismus und die Mandäische Religion. Endlich die arabische, insbesondere der Islam, bis auf die Neuzeit.

Band 2 stellt die große indogermanische Religionsfamilie dar: die Religionen Indiens: Brahmanismus, Buddhismus, Hin-

duismus; darauf den Parsismus, die Religionen der Hellenen, Römer, Kelten, Germanen und Slawen. Weiterhin kommen zur Behandlung die Religionen der Eingeborenen Afrikas und Amerikas mit besonderer Berücksichtigung Mexikos und Perus sowie die des Südseegebietes, Australiens usw. Am Schluß werden einige Richtlinien für die Probleme der Allgemeinheit, des Ursprungs und der Entwicklung der Religion gezogen.

Band 1 erscheint in 5 Lieferungen, beginnend im Frühjahr 1911, welche sich rasch folgen sollen. Band 2 wird im Frühjahr 1912 zu erscheinen anfangen und gleichfalls 5 Lieferungen umfassen. Die erste Lieferung wird von den Buchhandlungen gern zur Einsicht geliefert.

Aus den Beurteilungen der ersten Auflage

In aller Bescheidenheit ein vorzügliches Buch, musterhaft als Lehrbuch durch das, was geboten wird, und durch das, was beiseite bleibt. Es wird einfach das geschichtlich vorliegende Material in gedrängter Kürze vorgeführt, deutlich und präzise, und bei aller Selbstbeschränkung doch so ausführlich, daß man auch vom Pulsschlag der Religionen noch etwas durchfühlt. Hier hat man überall das Gefühl: es spricht die geschichtliche Wirklichkeit aus der Darstellung zu uns, und wo der Verfasser urteilt, da urteilt ein Mann von vorsichtig nüchternem Urteil, aber ein Mann, der selbst weiß, was Religion ist.

(Evangel. Kirchenblatt für Württemberg.)

In einem Werke von gegen 900 Seiten hat er die reife Frucht seiner umfassenden Studien niedergelegt. Einheitlichkeit der Darstellung und ein fester Gesichtspunkt für die Wertschätzung der religiösen Phänomene ist der sichere Gewinn seines Vorgehens.

(Theol. Jahresbericht, E. Lehmann, Kopenhagen.)

Man wird die neue Publikation Orellis mit Anerkennung des großen Fleißes und ebensolcher Umsicht des Verfassers zur Benutzung angelegentlich zu empfehlen mit Vergnügen sich veranlaßt sehen.

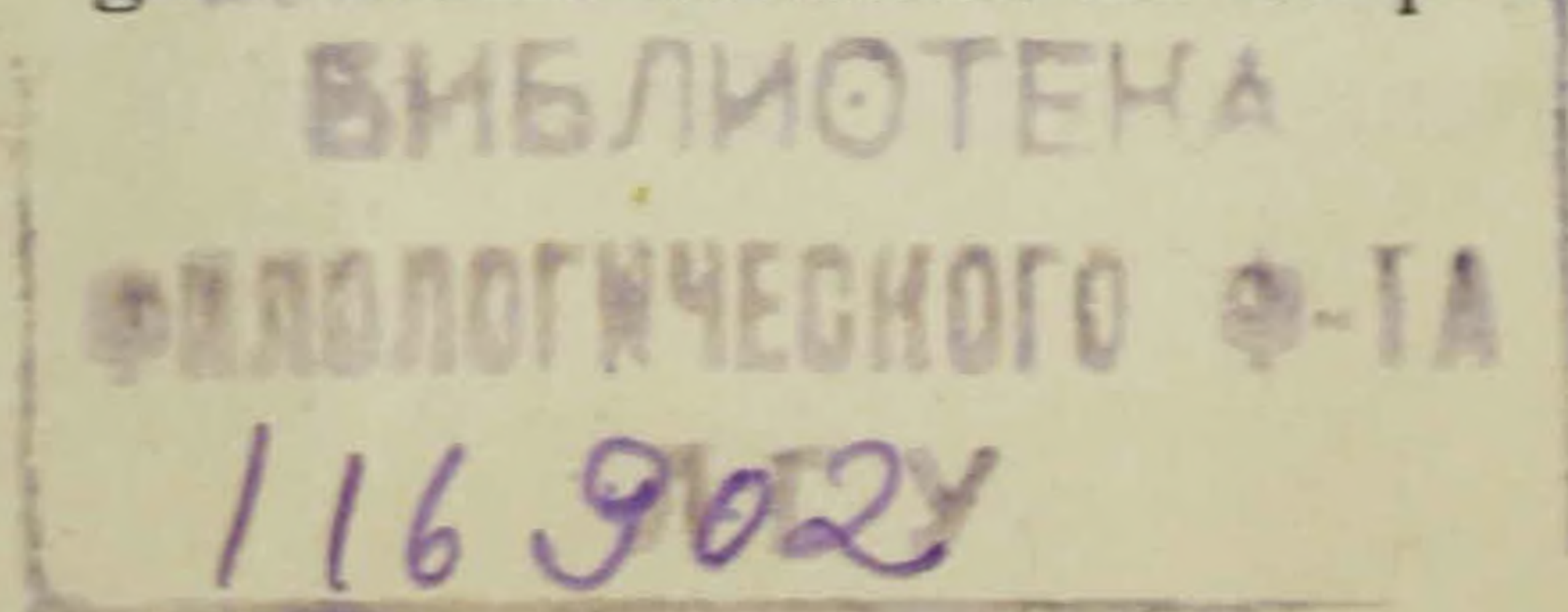
(Allg. Literaturbl. Wien.)

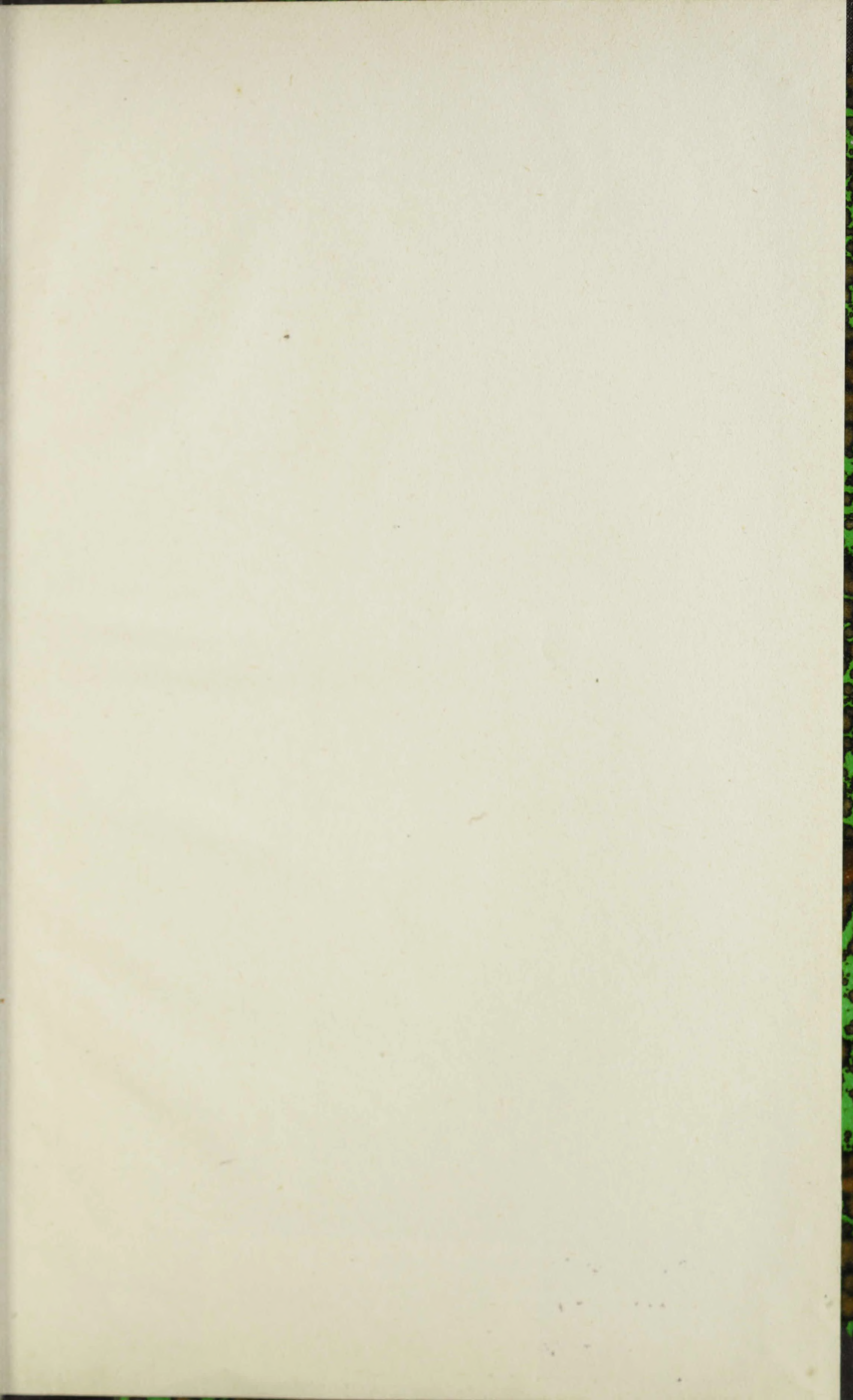
Es wird auch über seinen nächsten Zweck hinaus Liebhaber finden. Es ist durchaus gemeinverständlich abgefaßt, vom offenbarungsgläubigen Standpunkte. Gegenüber dem vielfach profanen Betriebe der religionswissenschaftlichen Forschung wird man mit Genugtuung bemerken, wie gut sich wissenschaftliche Gründlichkeit und christliches Urteil vereinigen.

(Neue Preuß. (Kreuz-) Zeitung, Berlin.)

Dieses bedeutende und hochinteressante Werk ist nicht nur für Studierende und im Amt stehende Geistliche, sondern für alle gebildeten Christen zu empfehlen.

(Christlicher Volksbote, Basel.)

Научная библиотека СПбГУ

1002282152

